

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

С. П. Тимофєєв
О. М. Штирєв
В. І. Андріяш

ПОЛІТИКА І УПРАВЛІННЯ

Навчально-методичні рекомендації
з дисципліни «Політика і управління»
для студентів спеціальності 8.15010009 «Місцеве самоврядування»

Випуск 236

Миколаїв – 2015

УДК 35.07:32 (076)
ББК 67.99.1
Т 41

Рекомендовано до друку кафедрою місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики ЧДУ ім. Петра Могили (протокол № 1 від 27.08.2015р.)

Рецензенти:

Сорока С. В. – доктор наук з державного управління, доцент ЧДУ ім. Петра Могили;

Моспаненко І. В. канд. політ. наук ЧДУ ім. Петра Могили.

Т 41

Тимофєєв С. П.

Політика і управління: навчально-практичні рекомендації з дисципліни «Політика і управління» для студентів спеціальності 8.15010009 «Місцеве самоврядування» / С. П. Тимофєєв, О. М. Штирьов, В. І. Андріяш. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – 88 с.

Навчально-практичні рекомендації з дисципліни «Політика і управління» містять тематику лекційних занять; плани семінарських занять з темами доповідей до семінарів та методичних рекомендацій щодо відповідей на поставленні питання; тематику рефератів та статей з вимогами до їх написання, приклади тестових завдань для контролю отриманих знань; питання до заліку; список літератури; словник базових термінів.

Навчально-методичні рекомендації повинні спростити вивчення дисципліни «Політика і управління», структурувати роботу студентів, полегшити науково-пошукову роботу, допомогти сформувати цілісну систему навчальних дисциплін, що викладаються для студентів зі спеціальності «Місцеве самоврядування».

УДК 35.07:32 (076)
ББК 67.99.1
© Тимофєєв С. П.,
Штирьов О. М.,
Андріяш В. І., 2015

ЗМІСТ

Концепція викладання дисципліни «Політика і управління».....	4
Опис навчальної дисципліни	6
Зміст навчальної дисципліни «Політика і управління»	7
Структура навчальної дисципліни	9
Плани семінарських занять.....	10
Завдання для самостійної роботи	44
Тематика рефератів з дисципліни «політика і управління».....	45
Тематика наукових статей з дисципліни «Політика і управління»	48
Вимоги до самостійної роботи	51
Тестові завдання	53
Питання до заліку	70
Література.....	72
Словник базових термінів	78

КОНЦЕПЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПОЛІТИКА І УПРАВЛІННЯ»

Протягом всього терміну існування незалежної Української держави відбиваються пошуки оптимальних теоретичних концепцій та варіантів практичної реалізації реформ. Державні службовці, політики, науковці й пересічні громадяни одноставно підтримують думку про те, що Україна потребує як найшвидшого вирішення проблем в соціально-політичному житті та адміністративному устрої. Це є свідченням неналежного розуміння представниками політичних кіл власних функцій відносно до суспільства, недосконалої системи державного управління, недостатньої ефективності функціонування владних інституцій, а також наявності протиріч та конфліктності в середині самого суспільства.

Враховуючи наявність низки цих проблем, досить актуальним є дослідження сучасної ситуації в українському суспільстві з боку співвідношення політики і управління. Подібний комплексний підхід варто використовувати у роботі над реформуванням адміністративного устрою та адаптацією українського соціуму до демократичних стандартів.

Дисципліна «Політика і управління» покликана ознайомити магістрантів з теоретичними та практичними сторонами взаємодії політики та управління, проблемами сучасного українського суспільства та перспектив модернізації системи державного управління.

Мета дисципліни: вдосконалення базових знань слухачів щодо теоретичних засад співвідношення політики і управління, механізмів їх взаємодії, засад державної політики, моделей, засобів, форм і методів її реалізації, а також різного розуміння явищ суспільно-політичного життя з боку політиків та управлінців.

Завдання дисципліни:

- розкрити значення політики і управління в суспільному житті, їх взаємозалежність та взаємодію;
- поглибити опорні знання з проблемних питань сучасних політичних відносин, а також закономірностей управлінської діяльності, функцій управління та властивостей їх здійснення в політиці, механізмів здобуття легітимності влади та її ефективності;
- розширити знання щодо цінностей та нормативно-правових стандартів політичного процесу й владних відносин, визначити роль політичної культури громадян у розбудові управлінської системи;

– сформувати в слухачів вміння та навички застосовування методів політології й державного управління для аналізу процесів суспільно-політичному житті України, властивостей управлінської діяльності в демократично орієнтованому оточенні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- знати особливості української політичної системи;
- розуміти природу, взаємозалежність явищ політики та влади в системі державного управління;
- визначати основні тенденції в суспільстві, коріння поточних проблем та можливостей розвитку сучасної демократичної держави;
- проводити аналіз політики партій, рухів й державної політики, розуміти різницю між цими явищами;
- знати як скористатися теоретичною базою в практичній діяльності політиків та управлінців;
- вміти скористатися знаннями щодо управління, механізмів комунікації в політичному житті для встановлення діалогу з суспільством, громадськими та політичними організаціями, управлінськими структурами тощо.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3 ECTS	Галузь знань 1501 «Державне управління»	ДФН	
	Напрямок підготовки 1501 «Державне управління»		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): 8.15010002 «Державна служба»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		5-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Триместр	
Загальна кількість годин – 108 год.		2-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Магістр	20 год.	-
		Семінарські	
		16 год.	-
		Практичні	
		-	-
		Самостійна робота	
		66 год.	-
		ІНДЗ: -	
Вид контролю: залік			

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ПОЛІТИКА І УПРАВЛІННЯ»

Тема 1. Теоретико-методологічні засади взаємодії політики й управління в публічній сфері України.

1. Атрибутивні та функціональні особливості публічної сфери в Україні.
2. Взаємодія політики й управління.
3. Відмінності політичних та адміністративних складових у державному управлінні.
4. Напрями гармонізації управління й публічної політики

Тема 2. Політична влада й управління: характер і механізми взаємодії.

1. Поняття та сутність влади й владних відносин.
2. Політична влада та її роль у суспільній життєдіяльності.
3. Технологія здійснення політичної влади. Політична влада й управління: сутність і механізми взаємодії.

Тема 3. Політичний процес та його вплив на прийняття і реалізацію політико-управлінських рішень.

1. Суть, структура та типи політичних процесів.
2. Політична система сучасного українського суспільства.
3. Політична ідентифікація особистості та її залучення до публічної політичної діяльності.
4. Механізми прийняття політико-управлінських рішень та їх впливи на становлення політики демократичного врядування в Україні.

Тема 4. Вплив політичних партій на розвиток політико-управлінських процесів.

1. Політичний процес та функції в ньому політичних партій.
2. Сутність політичних партій, їх роль у державному управлінні.
3. Участь політичних партій у політико-управлінській діяльності держави.

Тема 5. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями як важливий напрям взаємодії політики й управління.

1. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями як необхідна умова зміцнення демократичних засад політики й державного управління.

2. Форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями.

Тема 6. Ціннісні засади взаємодії політики та державного управління в Україні.

1. Цінність у системі державного управління: категоріальний аспект.
2. Політична відповідальність як ціннісний пріоритет політико-управлінських відносин у сучасній Україні.

Тема 7. Особистісні засади політики й державного управління.

1. Людина як первинний об'єкт і суб'єкт політико-владних відносин.
2. Напрями впливу людини на політику й державне управління.
3. Гуманістичний зміст політики й державного управління.

Тема 8. Застосування психологічного консультування в політиці й державному управлінні.

1. Застосування психологічного консультування в політичній та управлінській сфері.
2. Технології системного підходу в контексті процесу взаємодії політики й управління.

Тема 9. Політична модернізація управління в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні.

1. Становлення та розвиток теорії модернізації управління в суспільно-політичній думці.
2. Сутність та основні характеристики політичної модернізації управління в сучасному інформаційному суспільстві.
3. Модернізаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх розв'язання в кризовий період.

Тема 10. Стратегічне планування й управління.

1. Поняття та зміст стратегічного планування й управління в державному управлінні.
2. Характеристика процесу та технології стратегічного планування й управління.
3. Особливості реалізації процесу стратегічного планування й управління.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теми	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	с	п	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1. Теоретико-методологічні засади взаємодії політики й управління в публічній сфері України.	10	2	2	–	–	6
Тема 2. Політична влада й управління: характер і механізми взаємодії.	10	2	2	–	–	6
Тема 3. Політичний процес та його вплив на прийняття і реалізацію політико-управлінських рішень.	10	2	2	–	–	6
Тема 4. Вплив політичних партій на розвиток політико-управлінських процесів.	10	2	2	–	–	6
Тема 5. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями як важливий напрям взаємодії політики й управління.	10	2	2	–	–	6
Тема 6. Ціннісні засади взаємодії політики та державного управління в Україні.	9	2	2	–	–	6
Тема 7. Особистісні засади політики й державного управління.	9	2	1	–	–	6
Тема 8. Застосування психологічного консультування в політиці й державному управлінні.	9	2	1	–	–	6
Тема 9. Політична модернізація управління в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні.	9	2	1	–	–	6
Тема 10. Стратегічне планування й управління.	6	2	1	–	–	3
Усього годин	108	20	16	–	–	66

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семинар – вид практичних занять, який передбачає самостійне опрацювання студентами окремих тем і проблем відповідно змісту навчальної дисципліни та обговорення результатів цього вивчення, представлених у вигляді тез, повідомлень, доповідей, рефератів тощо.

Проведення семінарських занять дозволяє вирішувати такі дидактичні цілі:

- оптимально поєднувати лекційні заняття із систематичною самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їх теоретичну підготовку з практичною;

- розвивати уміння, навички розумової праці, творчого мислення, уміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань;

- формувати у студентів інтерес до науково-дослідної роботи і залучення їх до наукових досліджень, які здійснює кафедра;

- забезпечувати системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за певною темою;

- формувати уміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності;

- здійснювати діагностику і контроль знань студентів з окремих розділів і тем програми, формувати уміння і навички виконання різних видів майбутньої професійної діяльності.

- Семінарські заняття виконують такі основні функції:

- навчальну (поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєння під час лекційних занять та у процесі самостійної підготовки до семінару);

- розвивальну (розвиток логічного мислення студентів, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо);

- виховну (виховання відповідальності, працездатності, виховання культури спілкування і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та організації вільного часу);

- діагностичну та контрольною (контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин у його засвоєнні та їх подолання).

СЕМІНАР 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ Й УПРАВЛІННЯ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

План

1. Атрибутивні та функціональні особливості публічної сфери в Україні.
2. Взаємодія політики й управління.
3. Відмінності політичних та адміністративних складових у державному управлінні.
4. Напрями гармонізації управління й публічної політики.

Теми доповідей

1. Управління: поняття, функції управління, система управління.
2. Суб'єкт та об'єкт управління. Поняття політичного управління.
3. Збереження і розвиток суспільства як вища мета політичного управління.
4. Еволюція сучасних поглядів на політичне управління.
5. Основні західні доктрини. Концепція «представницької бюрократії» й українська практика.

Методичні рекомендації

1. Атрибутивні та функціональні особливості публічної сфери в Україні

Потрібно описати що являє собою публічна сфера, як вона розуміється у вузькому та широкому значенні.

У вузькому значенні публічна сфера – це та сфера соціального життя, в якій формується громадська думка.

У широкому значенні публічна сфера передбачає існування сфери чи сектору життя, що не є приватними або суто індивідуальними, а здійснюються спільно.

По суті, *публічна сфера (політика й управління)* – це спосіб забезпечення в суспільстві клімату співпричетності і демократизму. Його зміст полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати участь самого суспільства в управлінському процесі, стимулювати пошук таких рішень суспільних проблем, які дають оптимальні варіанти поєднання приватних інтересів з публічним, тобто інтересом суспільства як цілого.

Також, підчас розкриття даного питання варто розказати про функції, які виконує публічна сфера.

Публічна сфера виконує функції взаємодії влади й суспільства у формуванні політики та самоврядної діяльності. Виділяють такі функції:

- 1) *артикуляція суспільних інтересів*, які мають сформуватися та прозвучати в самому суспільстві;
- 2) *публічний контроль* за діяльністю влади і стану справ у суспільстві, в державі, у соціокультурній сфері;
- 3) *вплив на формування державної політики*;
- 4) *політико-культурне просвітництво громадян*.

2. Взаємодія політики й управління

Охарактеризувати основні постулати взаємодії політики та управління. На відміну від адміністративної роботи, яка здійснюється згідно з чинними правилами та нормами (тобто формалізованої діяльності), власне політична (публічна) діяльність пов'язана із завданням установлення нових формальних умов. Тобто «політика» виникає в середовищі, де потрібно приймати нові рішення, які не мають аналогів у минулому. Натомість у процесі буденної адміністративної роботи поточні справи вирішуються відповідно до вже наявних регламентацій, правил і настанов, тоді як «політика» має справу з тими проблемами, які вже неможливо розв'язати за допомогою раніше визначених установлень.

Політика й управління є взаємозалежними суспільними сферами, які об'єднує загальна природа походження, що пов'язана із феноменом влади. Ці сфери впродовж історичного розвитку співвідносилися по-різному, але їх завжди об'єднувало уявлення про владу як про організовану силу, яка спрямована на врегулювання соціальних, економічних та особистих відносин. Як показує сучасна практика управління, не можна провести однозначно визначену межу між політичним і адміністративним рівнем державної влади.

3. Відмінності політичних та адміністративних складових у державному управлінні

У більшості країн, де уряд формується парламентом, його організаційна структура включає обов'язкові компоненти, серед яких *політична* (за нею закріплюються функції комунікації із громадськістю, публічне обговорення та обґрунтування державної політики) та *управлінська* (до компетенції якої належить впровадження рішень, що приймаються).

Адміністративна посада – визначена відповідно до закону або іншого акта законодавства та передбачена штатним розписом посада в органах виконавчої влади, яка займається на професійній конкурсній основі. *Політичні посади* – один із типів посад у сфері державного управління, що займаються політичними діячами (політиками), які забезпечують вироблення та реалізацію державної політики.

Під час відповіді потрібно приділити увагу функціональним відмінностям між політиками й державними службовцями, а також між політичними й адміністративними посадами.

Публічна політика й управління тісно пов'язані між собою в реалізації державної влади. Є підстави для визначення політичного характеру діяльності державного управління. Водночас політика виступає суттєвою складовою діяльності державної адміністрації та реалізації функцій управління.

4. Напрями гармонізації управління й публічної політики

Можна визначити такі *пріоритетні шляхи інституційних змін*, спрямованих на гармонізацію публічної політики та управління:

- формування національної ідентичності як ключового чинника, на якому базується процес визначення головних орієнтирів суспільного поступу і національних інтересів;
- робота щодо створення політико-правових механізмів, які унеможливають домінування корпоративних та групових інтересів над загальнодержавними;
- розмежування політичних та адміністративних функцій і посад;
- важливою умовою підвищення якості державного управління є його деполітизація;
- необхідно вжити належні заходи для покращення стратегічного планування державної політики.

Питання для самоконтролю

1. Визначте атрибутивні та функціональні особливості публічної сфери в Україні.
2. Охарактеризуйте ключові ознаки публічної сфери.
3. Які функції виконує публічна сфера у взаємодії влади і суспільства?
4. Розкрийте функціональні особливості публічної («політичної») діяльності і управлінської («адміністративної») діяльності.
5. Охарактеризуйте концептуальні підходи, які визначають зв'язок між політикою і управлінням.
6. Визначте відмінності політичних та адміністративних складових у державному управлінні.
7. Які проблеми реформування урядування і публічної політики на сучасному етапі розвитку України?
8. Які причини невдач реформування адміністративної системи?
9. Визначте пріоритетні шляхи гармонізації публічної політики та державного управління.

Література до семінару

1. Аналіз і пілотаж публічної політики / Пітер Кньопфель, Корін Ларю, Фредерік Барон, Наталія Малишева; пер з фр. І. С. Микитин; Вищ. ін-т публ. упр. Швейцарії. – К. : Алерта, 2010. – 424 с.
2. Беляева Н. «Публичная политика» как термин, понятие и научная категория [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.civisbook.ru/files/File/Belyaeva_publ_pol_kak_termin.pdf.
3. Борисевич С. О. Публічне право, політика та управління в Україні [Електронний ресурс] / С. О. Борисевич // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2013. – Вип. 3. – С. 26–34. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvamu_upravl_2013_3_5.pdf
4. Дем'янчук О. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду / О.П. Дем'янчук // Наукові записки [Текст] / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – К. : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2000. – Т. 18: Політичні науки. – С. 31–36.
5. Конон Н. Теоретичні засади дослідження публічної політики в сучасній політичній науці / Н. Конон // «Гілея: науковий вісник» : Збірник наукових праць. – К., 2012. – Вип. 60 – С. 653–657.
6. Кумбс Д. Введение в концепцию публичной политики в контексте посткоммунистического транзита / Д. Кумбс // Публичная политика: от теории к практике. Сост. и науч. ред. Н. Ю. Данилова, О. Ю. Гурова, Н. Г. Жидкова. – Пб. : Алетея, 2008. – 356 с. – (Серия «Левиафан»). – С. 338–353.
7. Лазарева О. Публічна політика в системах державного управління країн розвинутої демократії: від теорії до практики / О. Лазарева // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 23. – С. 118–125.
8. Основи публічної політики та управління: навч. посіб. / [С. О. Телешун та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України, Каф. політ. аналітики і прогнозування. – К. : НАДУ, 2011. – 312 с.
9. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсонс; пер. з англ. О. Дем'янчук. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.
10. Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? / В. Тертичка // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1 (22). – С. 10–23.

СЕМІНАР 2. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА Й УПРАВЛІННЯ: ХАРАКТЕР І МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ

План

1. Поняття та сутність влади й владних відносин.
2. Політична влада та її роль у суспільній життєдіяльності.
3. Технологія здійснення політичної влади.
4. Політична влада й управління: сутність і механізми взаємодії.

Теми доповідей

1. Влада як сукупність функцій управління.
2. Інституціоналізація функцій політичної влади.
3. Принцип поділу влади, його функціональні і соціальні передумови.
4. Ефективність політичної влади, критерії оцінки.
5. Легітимність політичної влади. Співвідношення понять легітимності й легальності.
6. Структура легітимності. Нормативна основа легітимності, її ідеологічний, моральний і правовий компоненти. Рівні легітимності.
7. Процес легітимації. Легітимність і ефективність політичної влади, їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість.
8. Класифікація політичних систем за критеріями легітимності й ефективності.

Методичні рекомендації

1. Поняття та сутність влади й владних відносин

Влада виступає як необхідна умова існування і розвитку суспільства. Вона забезпечує в суспільстві порядок, тобто приведення поведінки суб'єктів у відповідність із нормами і цінностями, що діють у даній системі.

В широкому розумінні *влада* – це здатність і можливість для окремих людей, груп, сил (суб'єктів влади) справляти визначальний вплив на діяльність інших людей, людських спільностей, на життєдіяльність суспільства (об'єктів влади) з допомогою знарядь влади – економічних, юридичних, ідеологічних, моральних та інших засобів.

Суб'єкт влади втілює в собі активне, регулююче начало влади. Ним може бути держава, партія, колектив, інші спільноти людей, організація, окрема людина. *Суб'єкт стає носієм влади за наявності низки якостей:*

- бажання володарювати, волі до влади;
- компетентності, організованості, відповідальності, певних моральних якостей;
- уміння створити (організувати) засоби для володарювання;

– авторитету і довіри людей.

Об'єкт влади – це виконавець наказів суб'єктів влади. Влада неможлива без підкорення об'єкта.

Якості об'єкта політичного володарювання визначаються, насамперед, політичною культурою населення. Низький рівень політичної культури створює основу для деспотичних і авторитарних режимів. І навпаки, високий рівень політичної культури стимулює соціально-політичну активність населення, забезпечує демократичний розвиток суспільства.

2. Політична влада та її роль у суспільній життєдіяльності

Центральним інститутом та основним зняряддям політичної влади є держава, яка виступає як державна організація політичного управління суспільством, фактор консолідації політичної системи. Державна влада є інституційним вираженням певної загальної для всіх людей волі, інтегруючого та узгоджуючого начала, що скріплює суперечливі фрагменти соціуму в сталу цілісність.

Функцією державної влади є *оперативне управління й регулювання суспільних процесів* через право, систему політичних норм або застосування законів.

Загальновизнаним є те, що політична влада використовується для задоволення інтересів певних частин суспільства. Різні соціальні групи по-різному впливають на прийняття рішень інститутами політичної влади і в такий спосіб реалізують свої інтереси. Саме абсолютизація інтересів у масовій свідомості викликає появу лідерів, які, використовуючи методи популізму, чітко виявляють певні інтереси, але не можуть реально досягти соціально необхідної мети. Таким чином, *функціонування політичної влади базується на усвідомленні соціальних інтересів*. Лише в цьому випадку може бути прийнятним рішення, що в майбутньому слугуватиме інтересам різних соціальних груп.

3. Технологія здійснення політичної влади

Під політичними технологіями розуміється сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату. *Насильство і примус* є невід'ємними атрибутами влади, оскільки вона покликана забезпечити підкорення своїй волі підвладних, примушування їх до певних дій.

Проте примушування є лише одним з методів здійснення влади. Справжня влада передбачає формування такої залежності, коли людина поступається владній настанові не через страх або з розсудливості, а з власної волі, внаслідок визнання *авторитетності*, необхідності, вираженням якої є владна настанова.

Панування стає владою, тобто дійсним і дійовим знаряддям здобуття суспільної цілісності і впорядкування, коли до сили примушування додається авторитетність, яка виправдовує таке примушування. Поряд з примусом як метод здійснення влади слід поставити *переконання*, яке є альтернативним примусу засобом стимулювання спільної діяльності людей.

Ще одним дуже важливим засобом реалізації політичної влади є *спонукання*. У даному випадку інструментом влади виступає винагорода, яку отримує об'єкт в обмін на певну поведінку. Саме винагорода або надання певних благ складає основу для мотивації індивідів або групи індивідів до певної поведінки, соціального вибору тощо. Винагорода лежить в основі появи можливості впливати на поведінку інших.

4. Політична влада й управління: сутність і механізми взаємодії

Політична влада реалізується в управлінні, хоча й не зводиться лише до нього. Управління - це застосування політичної влади, прояв її в різних видах. Функція управління є сутнісною функцією політики, через яку виявляється свідомо реалізація цілей держави і суспільства.

Причому здійснення політичної влади як управління складається з *двох головних аспектів*:

– *процесу прийняття політичних рішень*, який включає до себе здійснення певного вибору цілей і засобів діяльності, що по-в'язані з боротьбою за владу або із здійсненням політичної влади;

– *процесу проведення в життя прийнятих політичних рішень*, тобто послідовної діяльності політичного керівництва, спрямованої на мобілізацію ресурсів і засобів, залучення до цього процесу тих груп населення, які підтримують рішення і нейтралізація тих, хто їх не підтримує, тощо.

Аналіз взаємозв'язку між політичною владою і управлінням дає змогу охарактеризувати її як своєрідний вид управління, регулювання і контролю, як засіб оволодіння і спрямування людської енергії, сенс якого значною мірою визначається управлінською значимістю та інструментальною ефективністю. Влада, таким чином, використовується в суспільстві як опора, основа управління в системі державного управління, а управління натомість визначається як навички використання влади у формуванні цілеспрямованої поведінки об'єктів.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність влади як умови існування і розвитку суспільства?

2. Що таке політична влада і як вона співвідноситься з поняттям «державна влада»?
3. Проаналізуйте зміст понять «машина влади», «механізм влади», «засоби влади».
4. Чим пояснюється та обставина, що насильство і примус є невід'ємними атрибутами влади?
5. Чи є різниця між поняттями «панування» і «влада»? Якщо є, то в чому вона полягає?
6. У чому полягає сутність поняття «технологія політичної влади»?
7. Дайте змістовну характеристику відомих Вам засобів здійснення політичної влади. Застосування яких із них, на Вашу думку, є найбільш характерним для України?
8. Як співвідносяться між собою поняття «державна влада» і «державне управління»?
9. Чим пояснюється посилення взаємозв'язку між політичною владою та управлінням у сучасних умовах?
10. Дайте змістовну характеристику виконавчої влади як управлінського процесу та діяльності.
11. Назвіть критерії, що визначають ефективність державного управління.

Література до семінару

1. Авер'янов В. Інститут державних секретарів: від концептуальної моделі до практичного запровадження / В. Авер'янов // Вісник державної служби України. – 2002. – № 1. – С. 71–78.
2. Войтович Р. Філософсько-методологічні засади системи державного управління / Р. Войтович // ВісникУАДУ. – 1999. – № 3. – С. 294–306.
3. Гелей С. Д. Політологія : навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – 5-е вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 395 с.
4. Герберт А. Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / А. Герберт, Г. Саймон : пер. з англ. ; вид. перероб. і доп. – К. : Артк, 2001. – 455 с.
5. Демократичний розвиток: вищі державні службовці та політико-адміністративні стосунки // Матеріали XVIII Міжнародного конгресу з підготовки вищих державних службовців. – К. : К.І.С., 2005. – 150 с.
6. Новіков Б. В. Основи адміністративного менеджменту : навч. посіб. / Б. В. Новіков, Г. Ф. Сініюк, П. В. Крупі. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 378 с.

7. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 160 с.

8. Романов В. Студії з аналізу державної політики в Україні : перші результати та проблеми / В. Романов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр., 2003. – № 3. – С. 3–12.

9. Селиванов В. Людський вимір політики трансформації державного управління в Україні / В. Селиванов // Право України. – 2004. – № 10. – С. 4–10.

10. Скрипник В. Державна влада в Україні: проблемні взаємодії політики і управління / В. Скрипник // Право України. – 2003. – № 3. – С. 14–21.

СЕМІНАР 3. ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПРИЙНЯТТЯ І РЕАЛІЗАЦІЮ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

План

1. Суть, структура та типи політичних процесів.
2. Політична система сучасного українського суспільства.
3. Політична ідентифікація особистості та її залучення до публічної політичної діяльності.
4. Механізми прийняття політико-управлінських рішень та їх впливи на становлення політики демократичного врядування в Україні.

Теми доповідей

1. Держава як елемент політичної системи та головний інституціональний суб'єкт політичного управління.
2. Відносини «держава – громадянське суспільство» в контексті політичного управління.
3. Політичний режим та політичне управління.
4. Політичні партії, профспілки, інші громадські організації і рухи як посередники між органами влади і громадянським суспільством.
5. Індивідуально-групові суб'єкти політичного управління: індивіди, групи і спільності.
6. Соціально-професійна, етно-конфесіональна структура суспільства й державне управління.
7. Політичні лідери, еліти і «маси».
8. Концепції еліт, їх різновиди. Типології еліт та лідерів.

Методичні рекомендації

1. Суть, структура та типи політичних процесів

Зміст політичного процесу складає сутність дій суб'єктів політики щодо реалізації їх політичних інтересів, а саме: інтересів, пов'язаних із домаганням, використанням і утриманням влади. Політичний процес втілює в собі взаємодію соціальних і політичних структур та зв'язків, що репрезентує взаємовідносини суб'єктів політики стосовно держави, інших політичних інституцій і політичної системи суспільства в цілому.

Політичний процес – це генезис політичних інститутів, суб'єктів політики, політичних цінностей, правил та безпосередньо політичних зв'язків та відносин. Політичні процеси бувають мирними і насильницькими, поступовими та стрибкоподібними.

Найчастіше виділяють *три режими* протікання політичного процесу: функціонування, розвиток, занепад.

Перший – режим функціонування, який не виводить політичну систему за межі взаємовідносин громадян і інститутів державної влади.

Другий – режим розвитку. У цьому разі структури і механізми влади виводять політику держави на рівень, який дає змогу адекватно відповісти на нові соціальні вимоги населення, поклики часу.

Третій – режим занепаду, розпаду політичної цілісності. Політичні зміни мають негативний характер по відношенню до норм та умов цілісного існування політичної системи.

2. Політична система сучасного українського суспільства

Політична система – цілісна впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, політико-правових відносин, процесів, політико-правових норм, політичної культури, за допомогою яких утверджується і функціонує політична влада, регулюються суспільні відносини, досягається соціальна та політична стабільність.

Влада є центральним елементом будь-якої політичної системи. Спосіб функціонування влади або політичний режим є визначальним критерієм типології політичних систем.

Політичні системи кваліфікуються так:

– *конституційна* – англо-американська політична система (США, Англія, Канада, Австралія), над усе цінує свободу особи, масовий добробут і безпеку, законслухняність громадян. Для цієї політичної системи характерні чітко структурована багатопартійність, поділ влади і високий ступінь стабільності;

– *ліберально-демократична* – континентально-європейського типу (Франція, Німеччина, Італія). Для цих країн характерні різноманітність політичних партій з різними ідеологіями і традиціями;

– *авторитарна* – політична система доіндустріальних або частково індустріальних країн Азії, Африки, Латинської Америки. Для цієї системи характерний особливий авторитаризм, влада однієї партії, високий потенціал насильства. Політична участь громадян у державних справах обмежена у кращому разі місцевим рівнем.

Можна виділити такі *функції політичної системи суспільства*:

- нормативно-регулятивна;
- репрезентативна;
- інтегруюча;
- організація та відтворення політичного життя;
- політичне інформування, комунікація та соціалізація.

3. Політична ідентифікація особистості та її залучення до публічної політичної діяльності

Політичну ідентифікацію можна розглядати як процес самоотожнення індивіда з іншою людиною (політичним лідером), групою (якою може бути партія, політичний рух), зразком політичної поведінки, політичною роллю. *На процес політичної ідентифікації суттєвий вплив справляють* сформовані ідентичності, зокрема соціоекономічна, етнічна, релігійна, інформаційна. Проте політична ідентифікація є мінливим утворенням, яке може несподівано трансформуватись залежно від соціально-політичних факторів впливу в суспільстві.

Політичність – це невід’ємна якість особистості, як біологічність, фізіологічність, соціальність. *Політичність особистості формується* низкою соціально-психологічних політичних *передумов*. Такими є:

- потреби в орієнтації, інформації, знання про ймовірність настання якихось політичних подій, час і місце їх появи, рівень небезпеки;
- інтерес до різних політичних процесів у суспільстві;
- уявлення про політичний устрій суспільства;
- реагування на управлінські процеси в суспільстві;
- відчуття прагнень інших людей керувати людиною;
- потреби уникнути керування власною поведінкою іншими людьми.

Ідентичність не повинна бути примусовою, індивід завжди повинен мати можливість для власного вільного вибору, можливість диференціації та автономії. Виділяється протилежне явище – *аполітичність* як свідоме або несвідоме виключення особистості зі сфери політики. Намагання політично програмувати людину через ЗМІ, перетворити її на засіб конструювання ідеологічних, економічних та інших систем може призвести до виродження особистості.

4. Механізми прийняття політико-управлінських рішень та їх впливи на становлення політики демократичного врядування в Україні

Прийняття рішень – це технологічне перетворення політичної влади в управління соціальними процесами. *Процес прийняття рішень проходить у кілька етапів*: підготовчий, власне прийняття рішень та їх реалізація.

Від уміння визначити важливі проблеми залежить, чи здатний правлячий режим упередити політичні події, чи можливо запобігти виникненню криз, чи буде на них реакція «пост факт».

Приймати рішення можуть як певні індивіди (політики, державні службовці), *так і групі суб'єкти* (формальні і неформальні). Групові політико-управлінські рішення відрізняються більшою обміркованістю, але і певною невизначеністю відповідальності.

Органам, які реалізують рішення, необхідно «знати, коли починати, що запропонувати, як діяти», щоб досягти політичної згоди навколо сформульованої проблеми.

Виконанню управлінського задуму сприяють визначення стратегії, вибір характеру дій (налаштованість на конфлікт, співробітництво, застосування насильницьких чи консенсусних методів, маніпулювання, введення в оману громадськості і т. ін.).

Як правило, прийнято виділяти кілька *основних типів реалізації рішень*:

- популізм;
- елітизм;
- консерватизм;
- демократизм;
- радикалізм.

Кожному з цих типів здійснення політичного курсу відповідають певні методи власного регулювання, характер взаємовідносин влади і населення, інформаційний режим панування.

Питання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під поняттям «політичний процес»?
2. Дайте своє бачення розуміння взаємозв'язку політичного процесу суспільства й управління.
3. Які основні режими протікання політичного процесу?
4. Що Ви розумієте під поняттям «політична ідентифікація»?
5. Які соціально-психологічні передумови формують політичність особистості?
6. Які функції партійної ідеології? Розкрийте питання через ідеологічну роботу будь-якої з провідних партій в Україні.

7. Що включає в себе масова політична свідомість?
8. Сутність та прояви аполітичності.
9. Розкрийте суть понять «нормативний» та «поведінковий» підхід прийняття політико-управлінських рішень.

Література до семінару

1. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина : монографія / В. М. Бебик. – К. : МАУП, 2003. – 424 с.
2. Дегтярев А. А. Проблема определения видов и критериев диагноза в политико-аналитической работе / А. А. Дегтярев. – М. : МГИМО, 2006 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/80769479>
3. Туронок С. Г. Политический анализ. Курс лекцій : учеб. пособие / С. Г. Туронок. – М. : Дело, 2005. – 360 с.
4. Крупник А. С. Теорія і практика прийняття управлінських рішень : навч. посібник / А. С. Крупник, К. О. Линьов, Є. М. Нужний. – К. : Вид. дім «ПРОСТІР», 2007. – 156 с.
5. Солових В. П. Політико-управлінські відносини: методологія та практика: монографія / В. П. Солових; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін -т держ. упр. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 163 с.
6. Солових В. П. Типи та моделі політико-адміністративних відносин у системі державного управління [Електронний ресурс] / В. П. Солових. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-1/doc/1/16.pdf>.

СЕМІНАР 4. ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА РОЗВИТОК ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ

План

1. Політичний процес та функції в ньому політичних партій.
2. Сутність політичних партій, їх роль у державному управлінні.
3. Участь політичних партій у політико-управлінській діяльності держави.

Темати доповідей

1. Фактори, що визначають людину як політичну особистість.
2. Організаційні принципи – демократизм, плюралізм, інституціоналізація політичних партій і суспільних рухів.
3. Участь політичних організацій у формуванні політичних установок і орієнтацій громадян.

4. Механізми політичного впливу на соціальному, соціально-психологічному і внутрішньоособистісному рівнях.

5. Вплив на особистість ідеології, політичних інститутів, стихійні впливи, власна активність індивіда.

6. Процеси політичного співробітництва.

7. Форми і методи політичного протесту.

8. Популізм та його роль у політичних процесах.

Методичні рекомендації

1. Політичний процес та функції в ньому політичних партій

Політична партія є найпоширенішою формою організації участі громадян у політиці, відносно стабільною суспільною організацією, яка:

- є носієм ідеології або специфічного політичного світогляду;
- є організацією, тобто структурованим об'єднанням людей;
- змагається за здобуття влади або здійснення впливу на неї;
- намагається заручитись підтримкою громадян.

У сучасній державній політиці та управлінні партії відіграють провідну роль, і це доводить аналіз їх участі у політичному процесі та місце, яке вони посідають у політичній та владній системі. Сьогодні від партії скоріше вимагається здійснення комунікативної функції, ніж боротьба за владу. Цей висновок підтверджується присутністю політичних партій на всіх етапах політичного процесу.

Функціональні етапи політичної динаміки:

I етап – *артикуляція* індивідуальних і групових інтересів (громадсько-політичні організації);

II етап – *агрегування* – відбір і об'єднання різних інтересів (політичні партії);

III етап – *вироблення політичного курсу* (представницькі і законодавчі органи);

IV етап – *реалізація* прийнятих рішень (інститути виконавчої влади);

V етап – *контроль* та арбітраж (інститути судового й конституційного нагляду).

Політичним партіям надають пріоритетну роль тільки на другому етапі політичного процесу, коли ті відбирають і об'єднують у свою партійно-політичну програму різні інтереси та бачення індивідів і груп. Але, виконуючи свої функції, політичні партії стають причетними до здійснення всіх етапів політичного процесу прямо чи опосередковано.

2. Сутність політичних партій, їх роль у державному управлінні

Виходячи із визначення політичної партії як постійно діючого інституту політичної системи, що бере участь в організації та здійсненні

державної влади, витікають функції та завдання політичної партії. В умовах будівництва демократичного суспільства актуальною є проблема взаємодії партій із гілками влади.

Наявність правлячих і опозиційних партій створює механізм політичної відповідальності влади перед виборцями. Правлячі партії зазнають критики з боку опозиції, що впливає на якість прийнятих ними рішень.

Головним предметом політичної боротьби партій є вплив на здійснення державної влади, її влаштування, зрештою, сама державна влада. Завоювавши державні позиції, право й можливість виконувати державні функції, партія впродовж певного часу може реалізовувати загальнодержавний інтерес. Проте при цьому вона залишається партією і не може ототожнюватися з державою.

Партії беруть безпосередню участь у творенні державної політики та в державному управлінні. Їх вплив на державну діяльність відрізняється ступенем залученості, який залежить від форми правління і типу виборчої системи в різних країнах. *Форма правління* – президентська, змішана чи парламентська – визначає місце та роль парламентських фракцій при створенні уряду та впливає на взаємозв'язки гілок влади в державі. Тип виборчої системи визначає ступінь залученості громадян до демократичних процесів у державі та роль партій в організації роботи законодавчого органу.

3. Участь політичних партій у політико-управлінській діяльності держави

Зміст політико-управлінської діяльності держави можна визначити як діяльність (активність, свідомий цільовий вплив) держави щодо забезпечення політично доцільного, закономірного функціонування суспільства і розвитку суспільних відносин, у процесі якого відбувається управління державою за допомогою людських і фінансових ресурсів. Безпосередній зміст цієї діяльності визначається ступенем урахування політичних інтересів тих сил, що обіймають і здійснюють державну владу, та їх відповідності загальносоціальним інтересам.

Зміст політико-управлінської діяльності держави є вторинним від функцій держави і спрямований на їх виконання. У процесі реалізації кожної функції держави сама політико-управлінська діяльність держави наповнюється конкретним змістом.

Законодавчій функції відповідає діяльність, що полягає у встановленні норм і вимог, дотримання яких обов'язкове для всіх громадян та установ і покликана забезпечити функціональну стабільність суспільства.

Організаційній функції відповідає діяльність щодо створення й дотримання певного порядку в суспільстві, налагоджування господарських, транспортних зв'язків, мобілізація населення і матеріальних засобів на здійснення громадських справ.

Політичній функції відповідає діяльність, що полягає в забезпеченні домінуючого становища груп, які є носіями суспільної влади на даний час.

Економічній – формування державного бюджету, впливи на експортно-імпорتنу політику, впровадження економічних санкцій, протекціонізму тощо.

Соціальної – задоволення потреб населення в житлі, роботі, охороні здоров'я, соціальному захисті.

Культурно-освітній – організація державної підтримки науково-дослідницької роботи, створення умов для задоволення культурних потреб людей, забезпечення якості освіти, надання можливості загальної освіти.

Питання для самоконтролю

1. Що таке політична партія? Яке її головне функціональне завдання?
2. Що таке політичний процес?
3. Яке місце посідають політичні партії в політичному процесі?
4. Від чого залежить спосіб формування уряду?
5. У чому полягає суть коаліційних теорій? З якою метою вони були створені?
6. Які Ви знаєте уряди? Який із способів організації урядів є найбільш ефективним?
7. Чим характеризується напівпрезидентська форма правління?
8. Які функції виконують парламентські фракції? На яких принципах базується їх діяльність?
9. Як впливає кількість партій на політико-управлінські процеси?
10. Що визначає ефективність політичних партій у політико-управлінському процесі?

Література до семінару

1. Гаєвський Б. А. Політичне управління : навч. посіб. / Б. А. Гаєвський, В. А. Ребкало, М. В. Туленков. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 160 с.
2. Гальчинский А. С. Кризис и циклы мирового развития / А. С. Гальчинский. – К. : АДФУ-Украина, 2010. – С. 455.
3. Гонюкова Л. Політичні партії в системі парламентсько-президентської республіки / Л. Гонюкова // Політична реформа – гарантія демократичного розвитку українського суспільства : наук.-метод.

матеріали на допомогу лекторам / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2003. – С. 89–104.

4. Державно-управлінські відносини в Україні: стан і шляхи вдосконалення : наук.-метод. розробка / авт. кол. : Е. А. Афонін, В. В. Голубь, Л. В. Гонюкова та ін. ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова. – К. : НАДУ, 2012. – 48 с.

5. Європейські принципи державного управління / пер. з англ. О. Ю. Куленкової. – К. : Вид-во У АДУ, 2000. – С. 15.

6. Новий курс: реформи в Україні 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця (та ін.). – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – С. 34.

7. Пойченко А. Політичний процес в сучасній Україні : навч. посіб. / А. Пойченко. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 56 с.

8. Управление государством: Проблема и тенденции развития. Политическая наука: Ежегодник 2007 / Рос. ассоциация полит. науки ; гл. ред. А. И. Соловьев. – М. : Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2008. – 510 с.

9. Шапиро И. Переосмысливая теорию демократии в свете современной политики / И. Шапиро // Полит. исслед. – 2001. – № 3. – С. 6–15.

СЕМІНАР 5. СПІВПРАЦЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ Й УПРАВЛІННЯ

План

1. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями як необхідна умова зміцнення демократичних засад політики й державного управління.

2. Форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями.

Темати доповідей

1. Принцип зворотного зв'язку як центральний принцип управління і самоврядування, його загальний характер.

2. Поняття контролю і зворотного зв'язку в соціальній теорії та теорії управління.

3. Зворотний зв'язок у політичному управлінні як фактор соціальної стабільності і суспільного розвитку.

4. Інституціолізовані та не інституціолізовані механізми зворотного зв'язку.

5. Типи зворотного зв'язку: позитивний і негативний, м'який та жорсткий, явний і латентний. Їхня роль і форми реалізації в політичному процесі.

6. Політична спрямованість сигналів зворотного зв'язку – вимоги і підтримка.

7. Функції зворотного зв'язку та механізми їхньої реалізації: партії та суспільно-політичні рухи, групи інтересів і групи тиску, лобізм.

Методичні рекомендації

1. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями як необхідна умова зміцнення демократичних засад політики й державного управління

Створення і забезпечення ефективного функціонування системи взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства – *одне з головних завдань процесу демократизації політики й державного управління.*

Співпраця державних органів з неурядовими організаціями є невід'ємним елементом демократичної політичної культури суспільства і політики взагалі. Водночас наявність налагоджених, ефективно діючих каналів взаємодії між органами державної влади та «третім сектором» виступає *запорукою якісної державної політики*, спрямованої на потреби населення, її підконтрольності суспільству, відповідності стратегічним національним інтересам.

За всієї різноманітності громадські (неурядові) організації мають загальні риси та ознаки, що дають змогу розглядати їх як елементи громадянського суспільства. Також як інститути, де громадяни набувають навичок не лише громадської самодіяльності, а й уміння відстоювати свої позиції у сфері політики й державного управління, а саме:

- наявність організованої та визначеної структури;
- відокремленість цих організацій від держави, їх приватний та незалежний характер;
- відсутність спрямованості на прибутковий характер діяльності;
- самоуправлінський характер організації;
- необов'язковість участі в такого роду організаціях (вони слугують самовираженню громадян, реалізації їх ідей);
- створення, як правило, для забезпечення соціальних потреб певних суспільних груп.

Принципи, на яких має ґрунтуватися *взаємодія органів влади з громадськістю*, а саме:

- громадська активність

- партнерство
- відкритість та відповідальність
- політична незалежність
- запобігання корупції
- раціональний і збалансований розвиток
- комплексність

2. Форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями

Визначаються *найчастіше* використовувані форми взаємодії органів державної влади з недержавними організаціями. До таких форм взаємодії, зокрема, віднесені:

- участь інститутів громадянського суспільства в розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів;
- здійснення ними громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади;
- надання інститутами громадянського суспільства соціальних послуг населенню;
- утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів;
- співпраця органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства в процесі підготовки та перепідготовки кадрів;
- проведення органами виконавчої влади моніторингу й аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості;
- виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування.

Якісна та *ефективна* взаємодія органів державної влади з громадянським суспільством *можлива за умови наявності трьох основних елементів*:

1. Державного відомства, установи, департаменту та відділу в системі державної влади, які безпосередньо відповідають за співпрацю з неурядовими організаціями.

2. Розробленої та прийнятої державної програми сприяння розвитку взаємодії державних органів та структур з громадянським суспільством.

3. Письмових угод між органами державної влади та неурядовими організаціями щодо їхньої спільної діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Яку роль відіграють неурядові організації в процесі взаємодії політики й державного управління?
2. Назвіть риси та ознаки, які характеризують громадські організації як інститути громадянського суспільства.
3. Розкрийте основні засади Концепції взаємодії держави і громадянського суспільства.
4. Охарактеризуйте основні принципи взаємодії органів державної влади з громадськістю.
5. Розкрийте форми громадської участі в державотворчому процесі.
6. Визначте основні умови ефективної співпраці органів державної влади з населенням.

Література до семінару

1. Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти : монографія / О. Дем'янчук. – К. : Факт, 2008. – 272 с.
2. Діденко Н. Г. Управління, влада, держава: філософські аспекти взаємодії : монографія / Н.Г. Діденко – Донецьк : ДонДУУ, 2005. – 576 с.
3. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неокласичних інтеракціях : монографія / Карась А. – К. ; Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.
4. Крутій О. М. Діалогова взаємодія органів державної влади та громадськості : [монографія] / Крутій О. М. – Х. : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. – 236 с.
5. Хабермас Ю. Вовлечение Другого. Очерки политической теории / Хабермас Ю. – СПб. : Наука, 2001. – 419 с.
6. Якубовський О. П. Державна влада і громадянське суспільство: система взаємодії : монографія / О.П. Якубовський, Т. О. Бутирська. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. – 196 с.

СЕМІНАР 6. ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

План

1. Цінність у системі державного управління: категоріальний аспект.
2. Політична відповідальність як ціннісний пріоритет політико-управлінських відносин у сучасній Україні.

Теми доповідей

1. Культура, цінності, стереотипи суспільної свідомості.
2. Політична культура: поняття і типи. Політичні субкультури.

3. Традиції і новації в політичній культурі.
4. Політична соціалізація як функція виходу політичної системи і процес передачі політичної культури.
5. Політична соціалізація і формування демократичної орієнтації учасників процесу політичного управління.
6. Політико-управлінська культура українських еліт та населення.

Методичні рекомендації

1. Цінність у системі державного управління: категоріальний аспект

Цінності – це такі результати або продукти різноманітної діяльності, які задовольняють які-небудь матеріальні або духовні потреби людей різних соціальних груп.

Як економічні, так і політичні (управлінські) *цінності мають утилітарну корисність для людей та суспільства в цілому*, і тому називаються утилітарними цінностями, здатними принести людям користь або за допомогою задоволення матеріальних потреб, або за допомогою задоволення політичних, правових, управлінських тощо потреб людей і соціальних груп.

Духовні цінності, на відміну від утилітарних, задовольняють потреби людей і соціальних груп в удосконаленні, розвитку їхнього духовного світу, у насиченні свідомості людини знаннями, почуттями, ідеалами.

Цінності можна розглядати як:

- утилітарні задоволення інстинктів-потреб;
- продукт культурної діяльності соціуму;
- позачасові, ідеальні, іматеріальні, вічні утворення.

Конституювання цінностей системно відбувається на рівні взаємодії «індивід – соціум – держава».

Система суспільних цінностей має яскраво виражений консервативний характер, вона дуже повільно змінюється. З огляду на особливості соціалізації особистості як процесу формування власної ціннісної системи, що відбувається у період дорослішання (орієнтовно з 3 до 20 років), процес зміни суспільної системи цінностей відбувається протягом тривалості життя кількох поколінь (традиційно тривалість життя покоління відмірюється 30 роками), прискорюючись лише в буремні часи всеосяжних суспільно-політичних криз.

Політичні цінності виступають виразниками інтересів особи та соціуму, відповідним соціальним замовленням на конкретні знання, що важливі на даному етапі розвитку.

Масова політична свідомість формується на ґрунті повсякденного практичного досвіду людей і знаходить своє відображення в

спостереженнях, навичках і уяві громадян як суб'єктів політичного процесу. Конкретний предмет стає цінністю не сам по собі, а оцінюється з погляду певного ідеалу або ідеї конкретних властивостей й особливостей даного типу предметів.

Державно-управлінські цінності можуть бути виявлені за допомогою суб'єктного критерію, що включає переваги, якими можуть володіти соціальні спільноти завдяки реалізації цих цінностей. Державно-управлінські цінності можна назвати ідеями реалізації політичних потреб певних суб'єктів. Наприклад, програма діяльності уряду – це лише ідеал, ідея, для реалізації якої він діє засобами державного управління.

2. Політична відповідальність як ціннісний пріоритет політико-управлінських відносин у сучасній Україні

Відповідальність представників владно-управлінської еліти – це відповідність їх професійних, моральних, культурних якостей і результатів діяльності умовам і завданням, які повстали перед країною та суспільством.

Відповідальність еліти – це глибоке усвідомлення ними життєво важливих інтересів суспільства та країни, свого покликання самовіддано боротися за їх здійснення, здатність приймати найкращі рішення, здійснювати їх з максимальною користю заради загального блага.

Особливого значення щодо завдання підвищення відповідальності та з метою забезпечення демократизації системи державного управління в Україні набуває проблема впровадження принципів об'єктивності, прозорості та гласності в діяльність органів виконавчої влади.

Відповідальність органів державної влади й управління є невід'ємним атрибутом демократичних форм правління і найважливішим критерієм, за допомогою якого оцінюється ступінь демократичності державного управління.

Ціннісний принцип відповідальності має включати:

- комплекс політико-юридичних норм, вимог, установок, які визначають відповідальність суб'єктів державного управління за якість політики, за рішення, які приймаються, дії та поведінку;
- державні й суспільно-громадські інститути, які забезпечують і спонукають державну владу виконувати встановлені для неї вимоги;
- систему розвитку духовно-моральних мотивів, стимулів до сумлінного виконання обов'язку в суб'єктів державного управління;
- здатність суспільства запобігати й усувати безвідповідальність, свавілля та беззаконня в діях суб'єктів державного управління;
- відповідальну діяльність суб'єктів державного управління, що дає ефективні результати на благо суспільства й громадян.

– Провідним соціально-ціннісним принципом організації системи державного управління в сучасних умовах стає *професіоналізм*. Він передбачає наявність:

- відповідних державно-управлінських знань, умінь та навичок;
- розвинутої професійної свідомості;
- творчого та інноваційного підходів до здійснення державно-управлінських повноважень;
- організаційних здібностей;
- широкої ерудиції; значного інтелектуального потенціалу тощо.

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняються утилітарні духовні та політичні цінності?
2. Що зумовлює інституціоналізацію цінності?
3. Як розуміє політичні цінності сучасна наука?
4. На якому рівні відбувається конституювання цінностей?
5. Якого часу потребує зміна системи суспільних цінностей?
6. В чому полягає різниця між менталітетом, світоглядом та світорозумінням?
7. Чи пов'язана політична відповідальність із проблемами культури?
8. Що включає в себе принцип політичної відповідальності?
9. Чи впливає правосвідомість на політичну відповідальність?
10. Що таке принципи солідарної відповідальності?

Література до семінару

1. Білошицький С. Криза довіри громадськості до представницьких політичних інститутів / Сергій Білошицький // Політичний менеджмент – 2009. – № 2. – С. 56-66.
2. Гараніна Г. Соціальна трансформація та зміна ціннісних орієнтацій / Галина Гараніна // Соціальна психологія. – 2009. – № 1(33). – С. 54-59.
3. Козаков В. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : [Монографія] / В. М. Козаков – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 284 с.
4. Латигіна Н. Основні критерії, принципи та рівні здійснення демократії // Наталія Латигіна // Політичний менеджмент. – 2009. – № 3. – С. 81-91.
5. Латфуллин Г. Политическая организация. [Учебное пособие] / Г.Р. Латфуллин, Н.В. Новичков – СПб. : Питер, 2007. – 656 с.
6. Радченко О.В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : монографія / Олександр Радченко – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 380 с.
7. Радченко О. Антропологічна природа ціннісної системи суспільства / О. В. Радченко // Теорія та практика державного управління :

Зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ – Магістр, 2008. – Вип. 2 (21). – С. 275-282.

8. Русанду Й. Політична система і громадянське суспільство: консенсус інтересів / Йон Русанду // Політичний менеджмент, 2008. – Спеціальний випуск. – С. 100-108.

9. Сурмін Ю.П. Ціннісні процесі пострадянського суспільства: методологічний аспект: Зб. наук. пр. УАДУ: Сучасні проблеми державного управління / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2003. – Вип.1. – 320 с.

10. Шайгородський Ю. Проблема цінностей у контексті сучасності. / Юрій Шайгородський [Електронний ресурс] – Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent>

СЕМІНАР 7. ОСОБИСТІСНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ Й ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

План

1. Людина як первинний об'єкт і суб'єкт політико-владних відносин.

2. Напрями впливу людини на політику й державне управління.

3. Гуманістичний зміст політики й державного управління.

4. Застосування психологічного консультування в політичній та управлінській сфері.

5. Технології системного підходу в контексті процесу взаємодії політики й управління.

Темі доповідей

1. Політична участь: поняття і види. Політичне рекрутування. Активна і пасивна участь.

2. Неучасть у політиці й участь протесту: причини та наслідки.

3. Психологічні фактори участі в політиці й управлінні.

4. Нормативні й інституціональні умови залучення громадян до політико-державного управління, роль міжнародно-правових стандартів участі.

5. Участь у виборчих кампаніях і виборах: український та закордонний досвід.

6. Участь громадян у самоврядуванні і місцевому управлінні.

7. Пряма й опосередкована участь українських громадян у політико-державному управлінні: проблеми та перспективи.

Методичні рекомендації

1. Людина як первинний об'єкт і суб'єкт політико-владних відносин.

Безліч існуючих теорій і концепцій політичної ролі особистості можна умовно розділити на три групи.

Першу групу концепцій складають *патерналістські погляди* на роль людини в системі політики й влади.

Суть даного підходу полягає у визнанні нерівнозначного політичного статусу людей. Індивід, з точки зору представників патерналістських концепцій, розглядається не як свідомий учасник політичного процесу, не як громадянин, наділений невід'ємними правами й свободами, а як простий виконавець волі правителя.

Друга група концепцій отримала назву *тоталітарного підходу* до ролі людини в системі політики й влади. Представники даного підходу визнають політичний статус індивіда, однак заперечують його автономність і розглядають людину лише як об'єкт політики й влади. Така держава покликана стверджувати єдність і колективізм, регламентувати всі сфери життя індивіда, а останній має повністю покладатися на її справедливу волю.

На відміну від двох попередніх, *ліберальний підхід* до ролі людини в системі політико-владних відносин базується на визнанні політичної рівності всіх громадян, наділенні особистості фундаментальними, невід'ємними правами й свободами, утвердженні її як головного, визначального елемента політичної системи суспільства, тобто проголошенні верховенства особистості у її взаємовідносинах з владою.

Політичний статус – це місце, певна позиція індивіда в політичному просторі, а *політична роль* – це очікувана модель його поведінки, визначена, наперед задана даним статусом.

2. Напрями впливу людини на політику й державне управління

Для визначення ставлення людини до політики й влади використовують такі категорії, як:

- політична поведінка;
- політична участь;
- політична діяльність.

Політична поведінка визначається як сукупність реакцій (практичне ставлення) соціальних суб'єктів (соціальних спільностей, груп, особистостей тощо) на діяльність політичної системи. Виявом активного ставлення до політики виступає політична участь населення. *Політична участь* – це вплив громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів і процес вироблення політичних рішень.

До форм політичної участі відносять:

- електоральну поведінку;
- діяльність активістів, спрямовану на підтримку кандидатів і політичних партій у виборчих кампаніях;
- участь у мітингах та демонстраціях, участь у діяльності політичних партій та груп інтересів, але без активного членства.
- Своєрідним віддзеркаленням системи політико-владних відносин, які встановилися в суспільстві, є політична діяльність. *Політична діяльність індивіда* являє собою його індивідуальні або сумісні з іншими суб'єктами дії, спрямовані на реалізацію власних чи колективних політичних інтересів, передовсім виборювання та утримання влади. Вона може здійснюватися в межах відносин влади або поза ними та регулюється правовими, соціальними й психологічними нормами-регуляторами суспільного життя.

Результатом політичної діяльності є:

- суспільні зміни, які відбуваються в різних сферах суспільного життя;
- зміни суспільно-політичних структур, державних інституцій, відносин у межах самої влади;
- зміни відносин між суб'єктами політики, між керівниками й підлеглими, які впливають на силу, обсяги, способи здійснення влади, її авторитет.

3. Гуманістичний зміст політики й державного управління

Людський вимір політики й державного управління виявляється у наданні їм гуманістичного спрямування, здійснення в інтересах людини, суспільства, народу загалом.

Гуманізм політики й державного управління на практиці повинен реалізуватися:

- у демократичних формах реалізації політики й державного управління – функціонуванні стабільного демократичного політичного режиму і здійсненні демократичної системи врядування, за якої громадяни можуть реально впливати на процес вироблення і впровадження державної політики;
- у цілях і змісті політики й державного управління – спрямованості на реалізацію потреб та інтересів людей, підвищення їх добробуту та покращення умов життя;
- у засобах здійснення політики й державного управління – культивуванні демократичних форм і засобів здійснення політики і влади; відкритості й прозорості в діяльності владних інституцій; усунення

жорстких, нецивілізованих форм політичної боротьби, авторитарних, примусових засобів здійснення державного управління.

Моральна політика – це політика, яка ставить перед собою моральні цілі і намагається досягти максимального блага для якомога більшої кількості людей. Без морального виміру як політика, так і державне управління не має права на існування. Виходячи з цього здійснення політики й державного управління не може відбуватися поза моральним виміром, оскільки суспільство завжди буде об'єктивно зацікавлене, щоб політика, її цілі та засоби вписувалися в рамки прийнятих уявлень про добро і зло, інакше кажучи, відповідали вимогам моралі, яка є вищою за політику, оскільки охоплює своїми вимогами всю сферу суспільних відносин.

4. Застосування психологічного консультування в політичній та управлінській сфері

Врахування психологічної суті процесу взаємодії політики і управління необхідне для:

- системного аналізу стану політичного процесу;
- формування цілісної картини уявлень і усвідомлення подій, що відбуваються в царині політики й управління та закономірностей їх розвитку;
- усвідомленого вибору прийняття політичних і управлінських рішень;
- пошуку та побудови ресурсних систем взаємодії;
- подолання опору інноваційним змінам та запобігання негативним явищам у системі органів державної влади.

Сучасні тенденції розвитку політики й управління полягають у зміщенні уваги на управління процесами та на активізацію людського чинника. Це вимагає від політиків і державних службовців володіння новими типами компетенцій, серед яких у контексті взаємодії політики й управління особливого значення набувають управління груповою динамікою та груповими процесами, усвідомлення міжособистісних та групових феноменів, психологічна компетентність.

Застосування системних технологій та забезпечення психологічного супроводу управлінської діяльності є вагомим ресурсом для покращення механізмів взаємодії політики й управління, оскільки їх наукові та практичні здобутки шукають відповіді на питання, від чого залежить ефективність управлінської взаємодії та що може зробити керівник для забезпечення успіху.

Особливістю системного консультування в процесі політичної й управлінської взаємодії є системний погляд на наявну ситуацію, а

предметом діяльності системних консультантів є фокусування уваги на живій системі взаємозв'язків, яка може бути презентована через різноманітні свої прояви.

5. Технології системного підходу в контексті процесу взаємодії політики й управління

Будь-яка взаємодія, в тому числі і політична, існує у двох основних варіантах:

- *неформальній* (без участі певних політичних інституцій – передусім між особами, групами);
- *формальній* (через політичні інститути – формальні структури або за їх допомогою).

Взаємодія і будь-які відносини можливі в співтоваристві з іншими людьми і передбачають вплив окремої людини та груп людей на процес управління і зворотний вплив управлінських відносин на психологію окремої людини чи групи. Застосування психологічних технологій у процесі управлінської взаємодії має власну специфіку, урахування якої є обов'язковою умовою їх ефективності. До *особливостей консультативного процесу в управлінській діяльності* можна віднести такі:

- специфічний зміст цієї діяльності;
- структуру державного управління;
- орієнтацію на рішення;
- традиції та правила, що існують у державних установах;
- фактори професійного впливу на особистість державного управління;
- особливості і стереотипи взаємодії;
- короткочасність;
- спрямування на ресурсність.

Системне консультування в управлінні організаціями має справу з основними *шістьма рівнями*:

- індивідуальним чи інтраперсональним (внутрішньоособистісним);
- інтерперсональним (міжособистісним);
- субгруповим (рівнем підгрупи);
- груповим чи колективним;
- між груповим;
- рівнем цілісної організації.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає значення психологічного консультування як засобу управління людськими ресурсами в політиці й державному управлінні?

2. Для вирішення яких управлінських завдань можуть використовуватися технології системного підходу в психологічному консультуванні?
4. Назвіть переваги та особливості системного підходу в психологічному консультуванні.
5. Розкрийте сутність системного підходу при визначенні та ідентифікації проблеми.
6. Назвіть основні перешкоди на шляху впровадження психологічного консультування як новації в органи державної влади.
7. Визначте специфіку психологічного консультування в державних установах.

Література до семінару

1. Айві А. Психологічне консультування і психотерапія. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування / А. Айві, Б. Айві, Л. Саймен-Даунінг. – М., 2000. – 487 с.
2. Загороднюк С. В. Управлінське спілкування як засіб оптимізації професійної діяльності державних службовців // Зб. наук. пр. УАДУ. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – Ч. IV. – С. 346-352.
3. Зінкевічус В. О. Управління персоналом: особливості застосування принципів менеджменту на державній службі / В. О. Зінкевічус, С. К. Фурман, С. К. Хаджирадева. – Харків : Вид-во ХарПІДУ «Магістр», 2004. – 124 с.
4. Інновації у соціальних службах : навч.-метод. посіб. / Т.В. Семигіна, В.В. Покладова, І.М. Грига та ін. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2002. – 168 с.
5. Логунова М. Соціально-психологічні чинники культури державного управління / М. Логунова // Вісн. УАДУ. – 2000. – № 3. – С. 295-303.
6. Логунова М.М. Соціально-психологічні аспекти управлінської діяльності / М. М. Логунова. – К. : Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2006. – 196 с.
7. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 160 с.
8. Пірен М. І. Формування елітарної особистості управлінця в процесі здійснення адміністративної реформи в Україні / М. І. Пірен // Підвищення ефективності державного управління: стан, перспективи та світовий досвід : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князєва – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – С. 38-43.
9. Ситнік В.П. М. Міхновський про духовно-особистісні засади українського державотворення / В.П. Ситнік // Вісник НТУУ «КПІ».

Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2007. – № 2(20). – Ч. 1. – С. 42-46.

СЕМІНАР 8. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ Й УПРАВЛІННЯ

План

1. Поняття та зміст стратегічного планування й управління в державному управлінні.
2. Характеристика процесу та технології стратегічного планування й управління.
3. Особливості реалізації процесу стратегічного планування й управління.

Теми доповідей

1. Ситуаційний підхід до вивчення системи державного управління.
2. Системний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища системи.
3. Основні принципи стратегічного та ситуаційного управління.
4. Порівняльний аналіз та визначення сфери використання методів стратегічного та операційного управління.

Методичні рекомендації

1. Поняття та зміст стратегічного планування й управління в державному управлінні

Прогнозування – це процедура продукування фактографічної інформації стосовно майбутніх станів суспільства на основі попередньої інформації щодо проблем державної політики.

Планування – це визначення параметрів управлінського процесу на основі зіставлення інформації про потреби зовнішнього середовища в результатах діяльності і його можливостей, з урахуванням розвитку самого суб'єкта, що направлено на досягнення поставленої перед системою мети.

Стратегічне планування – це систематичний процес, за допомогою якого організація, регіон чи територіальна громада прогнозує та планує свою діяльність на майбутнє, а саме процес постійного прийняття та коригування управлінського рішення у часі. Результатом цього процесу стає документ, який спрямовує на досягнення поставлених цілей.

Процес стратегічного планування передбачає:

- розподіл ресурсів (фонди, дефіцитні управлінські кадри, технологічний досвід);
- внутрішню координацію;

– адаптацію до зовнішнього середовища (поліпшення стосунків організації з її зовнішнім середовищем);

– організаційно-стратегічне передбачення.

У державному управлінні стратегічне планування стосується, передусім, опрацювання та підготовки стратегій розвитку так званого державного простору, тобто країни, регіону чи визначеної території, оскільки кожна з цих територій має свого урядника, в обов'язки якого входить опрацювання такої стратегії розвитку.

Згідно з цим у *стратегічному управлінні можна виділити дві фази:*

I – період стратегічного планування;

II – період реалізації стратегії.

Покроковий процес реалізації стратегії спрямований на:

– розвиток організаційної структури та її пристосування до обраної стратегії;

– збереження або запровадження нових функцій, що необхідні для належної роботи організації з метою успішної реалізації нею обраної стратегії;

– проведення моніторингу ефективності реалізації окремих етапів процесу впровадження стратегії.

2. Характеристика процесу та технології стратегічного планування й управління

Використання технології розробки стратегії забезпечує визначення генеральної лінії розвитку організації, регіону чи територіальної громади тільки на підставі аналізування з урахуванням ситуації в зовнішньому середовищі та внутрішнього потенціалу. Стратегічне планування зосереджене на питаннях майбутнього, на забезпеченні довготривалого виживання організації, регіону чи територіальної громади в умовах змінного середовища. *Суть стратегічного планування* полягає у виділенні істотного у всьому комплексі змін, бажаного і можливого становища організації, регіону чи територіальної громади в майбутньому.

Три ключових питання стратегічного планування:

I – Хто ми є, що ми робимо сьогодні і чому?

II – Ким ми хочемо стати, що бажаємо робити в майбутньому і чому?

III – Як ми намагаємось туди дістатися?

Зосереджуючи увагу на технології стратегічного планування, передовсім треба наголосити на процесуальних фазах стратегічного планування – умовно, *кроках стратегічного планування й управління:*

Крок 1: Ініціювання й узгодження процесу стратегічного планування.

Крок 2: Визначення офіційних повноважень та обов'язків організації.

Крок 3: Визначення місії та цінностей організації.

Крок 4: Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта управління.

Крок 5: Визначення стратегічних проблем, які стоять перед організацією.

Крок 6: Формулювання стратегій та планів для розв'язання стратегічних проблем.

Крок 7: Перегляд і ухвалення стратегій та плану.

Крок 8: Встановлення дієвого прогнозування (визначення бачення).

Крок 9: Розробка процесу результативного впровадження політики.

Крок 10: Оцінювання стратегій і процесу стратегічного планування.

3. Особливості реалізації процесу стратегічного планування й управління

Стратегічне планування є особливим видом розумової діяльності й пов'язано з невизначеністю майбутнього, тому його реалізація вимагає специфічних інтелектуальних зусиль та має суб'єктивні аспекти складності.

Найбільше значення для успішного розвитку організації, регіону чи населеного пункту безпосередньо має *стратегічне мислення* й відповідно – *стратегічні дії* державних службовців і представників місцевого самоврядування. Стратегічне мислення формується завдяки виробленню результативних і ефективних стратегічних планів.

Базовими положеннями, що *свідчать про наявність стратегічного мислення у керівництві організації*, регіону чи територіальній громаді, є:

- орієнтація на громадянина як на клієнта-споживача;
- розуміння необхідності постійної готовності до змін;
- усвідомлення суті стратегічного планування порівняно з «поточним», оперативним;
- комплексне розуміння кінцевого результату стратегічного планування;
- розуміння «пасток» стратегічного планування;
- інструментально-технологічний аспект стратегічного мислення;
- володіння керівництвом навичками стратегічного мислення надає відчутні переваги організації, регіону чи територіальній громаді.

Повсюдна присутність у стратегічному плануванні оцінювання відображає структурні *кроки стратегічного планування* у власній структурі оцінки результатів реалізації того чи іншого плану, що покроково можемо визначити як досягнення повної відповіді та питання дослідження. А саме:

Крок 1: Для чого (кого) здійснюється стратегічне планування?

Крок 2: Як досягатимуться визначені цілі, що необхідно зробити?

Крок 3: Хто досягатиме визначені цілі?

Крок 4: Оцінка визначених пріоритетів, цілей, завдань на основі порівняння.

Питання для самоконтролю

1. Що таке стратегічне планування, його сутність?
2. Які характерні риси притаманні стратегічному плануванню?
3. Що таке стратегічне управління?
4. Який компонент стратегічного планування використовується протягом усього процесу стратегічного планування й управління?
5. Назвіть універсальний підхід, що використовується при реалізації стратегічного планування.
6. Охарактеризуйте особливості реалізації стратегічного планування.

Література до семінару

1. Берданова О. Стратегічне планування : навч. посіб. / О. Берданова, В. Вакулєнко, В. Тертичка. – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 138 с.
2. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади : монографія / І. А. Грицяк. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2006. – 398 с.
3. Лєсєчко М. Д. Стратегічне планування : навч. посіб. / М. Д. Лєсєчко, Р. М. Рудніцька ; ЛРІДУ НАДУ. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2004. – 73 с.
4. Осовська Г. В. Стратегічний менеджмент: теорія та практика : навч. посіб. / Г. В. Осовська, О. Л. Фіщук, І. В. Жалінська. – К. : Кондор, 2003. – 193 с.
5. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
6. Шаров Ю. П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті. Концептуальні аспекти : монографія / Ю. П. Шаров. – К. : Вид-во У АДУ, 2001. – 302 с.
7. Шаров Ю. П. Стратегічне планування та реалізація політики на центральному, регіональному та місцевому рівнях : навч. посіб. / Ю. П. Шаров. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 56 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є основним засобом засвоєння слухачем навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без праці науково-педагогічного працівника.

Викладач визначає зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє засоби проведення її поточного та підсумкового контролю, здійснює перевірку якості самостійної роботи слухача.

Види самостійної роботи слухача:

- самостійне опрацювання тем чи окремих питань за програмою навчальної дисципліни;
- виконанні індивідуальні навчально-практичні завдання (творчі роботи, есе, аналітичні огляди тощо);
- розроблені проекти ділових документів;
- виконання контрольної роботи;
- підготовка до семінарських і практичних занять;
- підготовка письмового реферату з виступом на семінарі;
- виступи на наукових конференціях, методологічних семінарах за проблематикою навчальної дисципліни;
- публікації у фаховому виданні з актуальних питань дисципліни, яка вивчається.

Самостійна робота слухача забезпечується наступними навчально-методичними засобами:

- підручниками;
- навчально-методичними посібниками;
- конспектами лекцій;
- інтерактивними засобами навчання, у тому числі із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Для самостійного опрацювання слухачем також рекомендується відповідна наукова література та періодичні видання.

Методичне забезпечення самостійної роботи слухачів передбачає засоби самоконтролю: тези або пакети завдань для самоконтролю, тощо. Регулярний контроль виконання завдань для самостійної роботи здійснюється викладачем шляхом проведення поточного та підсумкового контролю, перевірки якості самостійних робіт на індивідуальних заняттях, аналізу результатів самостійної роботи кожного слухача.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОЛІТИКА І УПРАВЛІННЯ»

---

1. Співвідношення понять політики і управління.
2. Чинники взаємозв'язку політики й управління.
3. Основні підходи до вивчення політико-адміністративних відносин.
4. Еволюція сучасних поглядів на політичне управління.
5. Функції входу і виходу політичної системи.
6. Політичне управління: поняття і функції.
7. Суб'єкти політичного управління, види і функції.
8. Держава в системі політичного управління, політичні і неполітичні функції державного управління.
9. Політичні партії як суб'єкти політичного управління.
10. Індивідуально-групові суб'єкти політичного управління.
11. Поняття і функції політичної влади.
12. Політичний режим та політичне управління.
13. Легітимність: структура і рівні.
14. Поняття ефективності політичної влади, її критерії і способи оцінки.
15. Ухвалення рішення як функція управління. Специфіка політичного рішення.
16. Організаційні принципи політичного впливу в умовах демократії.
17. Механізми політичного впливу.
18. Вибори і виборчі системи.
19. Принцип зворотного зв'язку, поняття і механізми реалізації в політичному управлінні.
20. Типи політичного зворотного зв'язку.
21. Інститути політичного опосередкування.
22. Культура і цінності як фактор політичного управління.
23. Форми і механізми, інститути політичної соціалізації.
24. Політична участь: поняття, класифікація.
25. Політичне рекрутування: форми і механізми.
26. Фактори політичної участі.
27. Політичний протест: форми, методи та вплив на прийняття політико-управлінських рішень.
28. Виборчі системи та їхній вплив на політико-адміністративні відносини.
29. Артикуляція та агрегування інтересів суспільних груп в діяльності українських політичних партій.

30. Залучення громадян до політико-управлінського процесу: міжнародний та український досвід.

31. Вплив політичних партій на формування правлячої еліти, на розстановку управлінських кадрів

32. Вплив партій на формування та відставку уряду.

33. Групи інтересів: поняття, суспільні функції та технологія діяльності.

34. Можливості впливу груп інтересів на політичну владу.

35. Зв'язок груп тиску з політичними партіями, державними діячами.

36. Групи тиску і лобіювання в політичному житті сучасної України.

37. Влада – як необхідний регулятор життєдіяльності суспільства, його розвитку та єдності.

38. Державна влада в Україні: особливості, проблеми, перспективи.

39. Конфлікти та кризи в суспільно-політичному житті.

40. Політична система України: сучасний стан та перспективи розвитку.

41. Співвідношення влади та моралі в політиці.

42. Сучасні механізми стримання та противаг проти порушення принципу розподілу повноважень гілок влади та процес їх втілення в Україні.

43. Панування, керівництво та управління – форми політичної влади.

44. Модернізація державного управління в умовах реформування.

45. Емоційно-компетентнісне лідерство.

46. Лідерський потенціал як ключовий фактор здійснення трансформаційних процесів в процесі управління.

47. Громадянське суспільство: європейський досвід та українські реалії.

48. Групи інтересів в політичному процесі: закономірності становлення та особливості впливу на владу в умовах Українського транзиту.

49. Демократична політична система: загальноєвропейські конституційні засади та особливості становлення в сучасній Україні.

50. Демократичні процедури європейського політичного суперництва та можливості їх застосування в практиці політичного життя України.

51. Державна влада: суспільна природа та особливості становлення в Україні.

52. Етико-психологічні засади демократичної політичної діяльності та поведінки.

53. Мораль та її місце в політичному процесі сучасної України.

54. Політичний процес: загальноєвропейський зміст та особливості протікання в сучасній Україні.

55. Політичні інститути: еволюція поняття та особливості реформування в сучасній Україні.

56. Поняття, структура та функції громадянського суспільства. Особливості розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні.

57. Проблеми демократичного розвитку політико-управлінської еліти та шляхи їх вирішення в Україні.

58. Демократичний розвиток політико-владних відносин та їх вплив на систему державного управління в Україні.

59. Демократичні механізми реалізації управлінського потенціалу політичних інститутів: європейський досвід та Україна.

60. Роль моральних норм в регулюванні політичної діяльності.

61. Співвідношення цілей, методів і засобів в політиці.

62. Управлінські механізми і засоби узгодження політичних інтересів.

63. Форми, методи та управлінські ресурси державної влади в демократичному суспільстві.

64. Функції політичного консультування в системі державного управління.

65. Шляхи розвитку демократії в сучасній Україні.

66. Завдання та повноваження місцевого самоврядування та його органів.

67. Опір змінам: методи його подолання.

68. Основні моделі децентралізації влади в Європі.

69. Теоретичні засади оцінки результативності та ефективності державного управління та місцевого самоврядування.

70. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громади і соціальний розвиток суспільства.

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ СТАТЕЙ З ДИСЦИПЛІНИ «ПОЛІТИКА І УПРАВЛІННЯ»

---

1. Держава як головний інституціональний суб'єкт політичного управління.
2. Політичні та громадські організації як інституціональні суб'єкти управління.
3. Роль політичної еліти та мас в державно-управлінських відносинах.
4. Особливості побудови двосторонніх відносин «державна – громадськість» в умовах різних політичних режимів.
5. Співвідношення категорій «влада», «політична влада», «державна влада».
6. Значення легітимності для суспільно-політичного життя держави.
7. Політичні та адміністративні посади в системі державного управління.
8. Вплив політичних лідерів на загальну соціальну ефективність державного управління.
9. Взаємовідносини політичної еліти та державних службовців під час формування та реалізації державної політики.
10. Політична культура та її значення для розбудови сучасної демократичної держави.
11. Категорії «політика» і «управління»: теоретичний та практичний підходи.
12. Значення самоорганізації громадськості у розбудові сучасної Української держави.
13. Специфіка прийняття політичних та державно-управлінських рішень.
14. Вплив політичних конфліктів на сталий розвиток держави.
15. Політичні партії та формування керуючої верхівки у державі.
16. Механізми політичної комунікації: проблеми теорії та практики.
17. Роль політичних організацій та держави у політичній соціалізації особистості.
18. Проблема участі та неучасті громадськості у розробці та реалізації державної політики.
19. Взаємодія політики й управління: досвід розвинених країн.
20. Популізм у практиці політичних лідерів та вищого державного керівництва.
21. В. Липинський і Дмитро Донцов про роль і місце еліти в українському державотворнні.

22. Місце і роль управлінського апарату у здійсненні державної політики.
23. Нові соціальні рухи і їх роль в політичному житті суспільства.
24. Нетрадиційні форми політичної активності в сучасному світі.
25. Сутність і види суспільного контролю за владою.
26. Поняття ефективності в управлінні.
27. Мистецтво управління.
28. Державне управління і сфера особистого життя людини.
29. Складові компоненти політичної системи.
30. Криза класичних моделей політичних систем в контексті інформаційної революції.
31. Специфіка функціонування політичних інститутів в «гібридних» політичних системах.
32. Технології політичного планування та консультування.
33. Запровадження діалогу влади з громадськістю як важливого інструменту громадської участі.
34. Взаємодія ЗМІ, політики та виконавчих органів влади у ситуації ризику.
35. Інтеграція України до Європейського Союзу: актуальні проблеми та пріоритетні напрями здійснення.
36. Моделі управління суспільством.
37. Вплив політичних партій на стан державного управління.
38. Закордонний досвід управління суспільним розвитком.
39. Модернізація державного управління в умовах реформування.
40. Поняття децентралізації: сутність, цілі, особливості.
41. Поняття централізації: сутність, цілі, особливості.
42. Поняття деконцентрації: сутність, цілі, особливості.
43. Лобізм у політичних процесах в Україні.
44. Публічна сфера і публічна політика.
45. Співвідношення управління та адміністрування.
46. Джерела ідей управління суспільством і країною.
47. Особливості поведінки людей в управлінській та політичній сферах.
48. Органи самоорганізації населення.
49. Поняття та види добровільних об'єднань.
50. Загальні принципи управління в добровільних об'єднаннях.
51. Управління в громадських об'єднаннях.
52. Політизація вищого чиновництва.
53. Поняття корупції та корупційних дій.
54. Нормативно-правова база антикорупційної діяльності.
55. Поняття техніки управління.

56. Сутність і види суспільного контролю за владою.
57. Громадянин в державному управлінні.
58. Проблеми взаємовідносин гілок державної влади у сфері управління.
59. Державне управління і сфера особистого життя людини.
60. Роль державно-політичного рішення у вирішенні державних проблем.
61. Раціональність вибору політики.
62. Впровадження як чинник вибору політики.
63. Парадокси вибору політики.
64. Зміст і види управлінських відносин.
65. Соціальний контроль – найважливіший елемент функціонування суспільних систем.
66. Революції в історії становлення управління.
67. Нормативно-правове регулювання діяльності недрукованих (радіо, ТБ, Інтернет) засобів масової інформації.
68. Громадські об'єднання іноземців та іноземні громадські організації в Україні.
69. Громадський контроль у зарубіжних країнах.
70. Виникнення та розвиток громадського контролю у світі.

ВИМОГИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Вимоги до рефератів

Структура реферату містить такі елементи:

- титульна сторінка;
- план;
- вступ;
- основна частина (розділи, пункти і підпункти);
- висновки;
- список використаних джерел.

Титульна сторінка

Титульна сторінка містить найменування міністерства, якому підпорядкований навчальний заклад (Міністерство освіти і науки України); назву вищого навчального закладу; назву кафедри, де виконана робота; курс, групу, прізвище, ім'я, по-батькові автора.

План

Після титульного аркуша розташовується зміст (план), в якому містяться назви розділів і параграфів та вказуються сторінки.

Зміст (план) наукової праці повинен відповідати кільком універсальним вимогам:

- теми кожного розділу однакові за важливістю, а самі розділи – приблизно однакові за обсягом;
- варто охоплювати весь матеріал, що відноситься до теми, але нічого зайвого;
- теми і зміст окремих розділів не повинні співпадати;
- жоден із пунктів плану не може повторювати назви роботи.

Вступ

Вступ обсягом 1-2 сторінки – важлива частина реферату. У ньому обґрунтовують актуальність обраної теми, оцінюють стан дослідження наукової проблеми, формулюють мету і визначають завдання реферату, дають короткий загальний огляд наявної літератури і використаних джерел.

Вимоги до змісту основної частини реферату

Зміст реферату має відповідати його темі, меті і завданням. Послідовно розкривайте всі передбачені планом питання, обґрунтуйте, пояснюйте основні положення, підкріплюйте їх конкретними прикладами і фактами, формулюйте думки чітко, просто, правильно і недвозначно, а також прагніть логічно структурувати текст. Треба пам'ятати, що реферат хтось читатиме і прагнути зорієнтуватися в

ньому, щоб швидко знайти відповідь на питання, які його цікавлять. Звичайно, робота, яка написана «суцільним текстом» (без заголовків, без абзаців, без виділення шрифтом найважливішої інформації та ін.) не викликатиме в читача захоплення.

Висновки

Висновки – самостійна частина реферату, в якій не слід просто переказувати зміст роботи. У них потрібно висвітлити такі аспекти:

- оцінити ступінь досягнення мети і виконання завдань роботи;
- перерахувати і стисло охарактеризувати відомі наукові підходи досліджених проблеми, а також виділення нових аспектів, дискусійних питань, що підлягають подальшому вивченню;
- визначити, що є цінним у реферованих роботах, що вимагає додаткового аналізу й уточнення, а що викликає сумніви.

Обсяг висновків – 1-2 сторінки.

Вимоги до наукових статей

Наукові статті повинні мати такі необхідні елементи:

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі;
- список використаної літератури.

Бібліографічні посилання потрібно оформляти так: на одне джерело – [1, с. 4], на кілька джерел – [4, с. 55; 10, с. 15]. Можливе посилання й без зазначення сторінки, якщо йдеться про джерело загалом.

Назву рисунка розміщують після самого рисунка, під ним (зліва) слово «Рис. №» виділяється напівжирним курсивом; назва рисунка – прямим напівжирним шрифтом.

Література у списку подається за алфавітом. Якщо є нормативно-правові акти, вони розташовуються попереду.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

---

1. В політиці домінує установка на збереження структури та функцій державних органів влади, традиційних форм і методів політичного регулювання:

- а) популізм
- б) елітизм
- в) консерватизм
- г) демократизм

2. Визначення параметрів управлінського процесу на основі зіставлення інформації про потреби зовнішнього середовища в результатах діяльності і його можливостей, з урахуванням розвитку самого суб'єкта, що направлено на досягнення поставленої перед системою мети – це:

- а) прогнозування
- б) планування
- в) стратегія
- г) очікування

3. Владна база володарювання, на яку спираються суб'єкти влади – це:

- а) владні засади
- б) владні ресурси
- в) владні компетенції
- г) владні повноваження

4. Вчинки людей, їхня поведінка, спрямована на задоволення або здійснення суспільних потреб відносяться до таких цінностей:

- а) моральних
- б) світоглядних
- в) політичних
- г) наукових

5. Для політичної посади характерні:

а) визначає державну політику, приймає політичні рішення, нейтральність до панівної політичної доктрини

б) обирається коаліцією або президентом, здійснює державну політику, має професійний досвід

в) призначається на загальних підставах, приймає організаційні та управлінські рішення, наявна підтримка політичних сил

г) обирається коаліцією або президентом, визначає державну політику, приймає політичні рішення

6. *До аксіологічних проявів системи взаємозв'язків відноситься:*

- а) структура, побудова організації з точки зору ієрархії і границі, історії та міфи організації
- б) способи комунікації та взаємодії, коаліції, альянси, симптоми та їх функціональні ролі в системі
- в) ціннісні установки, заповіді попередніх поколінь
- г) хто встановлює правила, які правила мають владу

7. *До загальних ознак громадських організацій не відноситься:*

- а) наявність організованої та визначеної структури
- б) відокремленість цих організацій від держави
- в) відсутність спрямованості на прибутковий характер діяльності
- г) обов'язковість участі всього населення в цих організаціях

8. *До морфологічних проявів системи взаємозв'язків відноситься:*

- а) структура, побудова організації з точки зору ієрархії і границі, історії та міфи організації
- б) способи комунікації та взаємодії, коаліції, альянси, симптоми та їх функціональні ролі в системі
- в) ціннісні установки, заповіді попередніх поколінь
- г) хто встановлює правила, які правила мають владу

9. *До функцій публічної сфери не входить:*

- а) артикуляція
- б) контроль
- в) політико-культурне просвітництво
- г) контроль за діяльністю громадських організацій

10. *Для адміністративної посади характерні:*

- а) обирається коаліцією або президентом, здійснює державну політику, має професійний досвід
- б) призначається на загальних підставах, приймає організаційні та управлінські рішення, наявна підтримка політичних сил
- в) обирається коаліцією або президентом, визначає державну політику, приймає політичні рішення
- г) призначається на загальних підставах, здійснює державну політику, нейтральний до панівної політичної доктрини

11. *До загальних ознак громадських організацій не відноситься:*

- а) відокремленість цих організацій від держави, їх приватний та незалежний характер
- б) відсутність спрямованості на прибутковий характер діяльності
- в) самоуправлінський характер організації
- г) створення для задоволення меркантильних потреб

12. До принципів, на яких має ґрунтуватися взаємодія органів влади з громадськістю не відноситься:

- а) ускладнення зв'язків
- б) політична незалежність
- в) раціональний та збалансований розвиток
- г) комплексність

13. До принципів соціального управління не входить:

- а) принцип домінування громадської думки
- б) принцип стримувань та противаг
- в) принцип плюралістичної організації системи управління
- г) принцип пріоритетності прав та свобод людини і громадянина

14. До принципів, на яких має ґрунтуватися взаємодія органів влади з громадськістю не відноситься:

- а) громадська активність
- б) заангажованість
- в) партнерство
- г) відкритість та відповідальність

15. До принципів соціального управління не входить:

- а) принцип домінування громадської думки
- б) принцип плюралістичної організації системи управління
- в) принцип пріоритетності прав та свобод людини і громадянина
- г) принцип домінування над громадськістю

16. До функцій публічної сфери не входить:

- а) артикуляція
- б) контроль
- в) вплив на формування державної політики
- г) протидія діяльності уряду

17. Є новим елементом довгострокового планування, основу якого визначають документи загальнонаціонального характеру:

- а) бачення
- б) місія
- в) стратегічні цілі
- г) переконання

18. За А. Маслоу до потреб у самовираженні належать:

- а) потреби в їжі, воді, захисті, відпочинку
- б) почуття приналежності до чого-небудь або кого-небудь, підтримки
- в) потреби в особистих досягненнях, компетентності
- г) потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості

19. За А. Маслоу до соціальних потреб належать:

- а) потреби в їжі, воді, захисті, відпочинку
- б) почуття приналежності до чого-небудь або кого-небудь, підтримки
- в) потреби в особистих досягненнях, компетентності
- г) потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні

як особистості

20. Міжособистісний рівень у системному консультуванні в управлінні організаціями:

- а) інтраперсональний
- б) інтерперсональний
- в) субгруповий
- г) міжгруповий

21. Місце, певна позиція індивіда в політичному просторі – це:

- а) політичний статус
- б) політична роль
- в) політичний фундамент
- г) політична позиція

22. Очікувана модель поведінки індивіда – це:

- а) політичний статус
- б) політична роль
- в) політичний фундамент
- г) політична позиція

23. Представники даного підходу визнають політичний статус індивіда, однак заперечують його автономність і розглядають людину лише як об'єкт політики й влади:

- а) патерналістський підхід
- б) тоталітарний підхід
- в) ліберальний підхід

24. Призначення організації, мета розвитку регіону, територіальної громади для досягнення бажаного майбутнього:

- а) бачення
- б) місія
- в) стратегічні цілі
- г) переконання

25. Рівень підгрупи у системному консультуванні в управлінні організаціями:

- а) інтраперсональний
- б) інтерперсональний
- в) субгруповий
- г) між груповий

26. Свідомий процес, спрямований на визначення напрямку розвитку організації, регіону чи територіальної громади в умовах середовища, що змінюється – це:

- а) прогнозування
- б) планування
- в) стратегія
- г) очікування

27. Потенційні й реальні засоби, які використовуються або можуть бути використані для зміцнення влади та її реалізації – це:

- а) владні засади
- б) владні ресурси
- в) владні компетенції
- г) владні повноваження

28. Режим протікання політичного процесу, який не виводить політичну систему за межі взаємовідносин громадян і інститутів державної влади – це:

- а) режим функціонування
- б) режим розвитку
- в) режим занепаду
- г) режим застою

29. Режим протікання політичного процесу, за якого структури і механізми влади виводять політику держави на рівень, який дає змогу адекватно відповідати на нові соціальні вимоги населення, поклики часу – це:

- а) режим функціонування
- б) режим розвитку
- в) режим занепаду
- г) режим застою

30. Суть даного підходу полягає у визнанні нерівнозначного політичного статусу людей. Індивід розглядається не як свідомий учасник політичного процесу, а як простий виконавець волі правителя:

- а) патерналістський підхід
- б) тоталітарний підхід
- в) ліберальний підхід

31. У рамках політичної системи виділяються два різновиди інститутів. До державних інститутів належать:

- а) інститут політичного лідерства, інститут політичного управління, інститут політичного узгодження
- б) інститут політичного лідерства, інститут політичного управління, інститут масової політики
- в) інститут політичного управління, інститут політичного узгодження,

інститут організованої політики

г) інститут політичного лідерства, інститут політичного узгодження, інститут політики впливу

32. У рамках політичної системи виділяються два різновиди інститутів. До державних інститутів взаємозв'язку держави та громадянського суспільства належать:

а) інститут масової політики, інститут організованої політики, інститут політики впливу

б) інститут політичного лідерства, інститут політичного управління, інститут політичного узгодження

в) інститут політичного лідерства, інститут політичного управління, інститут масової політики

г) інститут політичного управління, інститут політичного узгодження, інститут організованої політики

33. Функціональні фази політичної динаміки йдуть за такою послідовністю:

а) вироблення політичного курсу, артикуляція, агрегування, реалізація рішень, контроль

б) артикуляція, агрегування, реалізація рішень, вироблення політичного курсу, контроль

в) артикуляція, агрегування, вироблення політичного курсу, реалізація рішень, контроль

г) артикуляція, вироблення політичного курсу, агрегування, реалізація рішень, контроль

34. Функції держави, якій відповідає діяльність щодо створення й дотримання певного порядку в суспільстві:

а) організаційна

б) політична

в) соціальна

г) культурно-освітня

35. Функціональні фази політичної динаміки йдуть за такою послідовністю:

а) артикуляція, агрегування, вироблення політичного курсу, реалізація рішень, контроль

б) артикуляція, вироблення політичного курсу, агрегування, реалізація рішень, контроль

в) вироблення політичного курсу, артикуляція, агрегування, реалізація рішень, контроль

г) артикуляція, агрегування, реалізація рішень, вироблення політичного курсу, контроль

36. Функції держави, якій відповідає діяльність, що полягає в забезпеченні домінуючого становища груп, які є носіями суспільної влади на даний час:

- а) організаційна
- б) політична
- в) соціальна
- г) культурно-освітня

37. Філософські або релігійні вчення, ідеологічні символи відносяться до таких цінностей:

- а) моральних
- б) світоглядних
- в) політичних
- г) наукових

38. Якість, що не притаманна суб'єкту влади:

а) бажання володарювати, воля до влади
б) компетентність, організованість, відповідальність, певні моральні якості

- в) інертність
- г) авторитет і довіра людей

39. Якість, що не притаманна суб'єкту влади:

- а) бажання володарювати, воля до влади
- б) уміння створити (організувати) засоби для володарювання
- в) протидія системним перетворенням
- г) авторитет і довіра людей

40. Як основний засіб досягнення мети пропонує пряму апеляцію до громадської думки, безпосередню опору на масові настрої:

- а) популізм
- б) елітизм
- в) консерватизм
- г) демократизм

41. Якої функції влади не існує?

- а) законодавча
- б) виконавча
- в) культурна
- г) судова

42. Яким типом легітимності радянські ідеологи обґрунтовували встановлену владу?

- а) харизматична
- б) націоналістична
- в) раціонально-правова
- г) класова

43. *Політична влада це...*

- а) сила і могутність
- б) система визначених правил взаємин між окремими індивідуумами та соціальними інститутами
- в) насильство
- г) здатність суспільних груп та індивідів, які їх представляють, впроваджувати в суспільне життя рішення, що виражають їхню волю

44. *Легітимність політичної влади це...*

- а) юридична законність влади
- б) підтримка влади населенням, переконаність у необхідності підкорення
- в) верховенство та повнота влади держави на всій її території
- г) здатність впливати на поведінку окремих людей, соціальних груп, організацій або суспільства в цілому, з метою досягнення певних цілей

45. *Що таке ресурси політичної влади?*

- а) сукупність засобів, за допомогою яких суб'єкт влади впливає на діяльність об'єкта
- б) методи локонічності діяльності
- в) організаційно-правові механізми державного впливу
- г) інститути державної влади

46. *Найпоширенішим різновидом політичних інновацій є...*

- а) революції
- б) реформи
- в) реставрації
- г) компроміси

47. *Схильність до крайніх заходів та дій, абсолютна безкомпромісність – це...*

- а) популізм
- б) екстремізм
- в) лібералізм
- г) радикалізм

48. *Організації, які не прагнуть самі до оволодіння державними структурами, але мають значні можливості здійснювати необхідний тиск на інших називають...*

- а) політичними партіями
- б) групами інтересів
- в) релігійними общинами
- г) національними меншинами

49. *Брехливі, наклепницькі звинувачення з метою знеславити, принизити політичного лідера чи якое політичне угруповання це...*

- а) інсинуація

- б) компроментация
- в) манїпуляция
- г) дискредитация

50 Як називають суспільний феномен, який історично виникає внаслідок негативного чи індиферентного ставлення до політики, відчуження суб'єктів від політичного життя?

- а) апеляция
- б) волюнтаризм
- в) аполітичність
- г) демагогия

51 Політичний процес – це...

- а) структурна характеристика політичної системи
- б) статична характеристика політичної системи
- в) функціональна характеристика політичної системи
- г) аксіологічна характеристика політичної системи

52 Хто формує політичну систему країни?

- а) народ
- б) політичні партії
- в) суб'єкти політичної влади за підтримки народу
- г) політична система формується спонтанно

53 Які зміни у політичній системі відбуваються у процесі політичних реформ?

- а) певних змін зазнають усі підсистеми при збереженні існуючого суб'єкта влади
- б) змінюється суб'єкт політичної влади
- в) істотно змінюються функції політичної системи
- г) перебудовується інституційна підсистема політичної системи

54 Які зміни у політичній системі відбуваються в процесі революції?

- а) змінюється суб'єкт політичної влади і перебудовується уся політична система
- б) змінюється форма державного устрою
- в) народ стає сувереном
- г) істотних змін зазнає громадянське суспільство

55 Яких змін зазнала політична система України з проголошенням незалежності держави?

- а) істотно реформувалася
- б) стара система була зруйнована і сформована нова
- в) було здійснено незначні зміни при збереженні основ права та інституційної підсистеми
- г) до влади прийшли націоналісти

56 Яке з понять політології характеризує взаємодію держави, політичної системи з суспільством і особою?

- а) партійна система;
- б) громадянське суспільство;
- в) політична еліта;
- г) політичний режим.

57 До державних виконавчих структур не відносять...

- а) президента
- б) міністрів
- в) парламент
- г) прем'єр-міністра

58 Яке з наведених визначень характеризує державний суверенітет?

- а) політико-правовий зв'язок людини з певною державою
- б) політико-правова властивість державної влади, що визначає її верховенство та незаперечність
- в) основний політико-правовий акт, що визначає основи суспільного та державного устрою
- г) внутрішнє самоврядування політико-національного утворення в рамках єдиної держави.

59 Яку групу політиків можна назвати квазі або псевдо елітою?

- а) політичну опозицію;
- б) еліта, яка є розколотою, фрагментарною;
- в) суб'єкти влади, які не дбають про інтереси власного народу;
- г) еліта, яка використовує авторитарні методи здійснення влади

60 Яка із перерахованих ознак характеризує популістського лідера?

- а) професіоналізм і високий інтелект;
- б) сила волі;
- в) здатність генерувати ідеї і сприймати чужі;
- г) необґрунтовані обіцянки, демагогічні гасла

61 Хто є главою держави та гарантом конституції у більшості демократичних державах?

- а) прем'єр-міністр
- б) глава церкви
- в) президент
- г) парламент

62 Що таке політичне самовідчуження?

- а) політична пасивність громадян
- б) заборона політичної діяльності
- в) байдужість громадян до політичних процесів
- г) добровільне нехтування громадян своїми політичними правами і свободами.

63 Професійна політична діяльність здійснюється у формі:

- а) політичного відчуження;
- б) політичної участі;
- в) політичного функціонування;
- г) абулії.

64 До форми політичної участі належить:

- а) робота у парламенті;
- б) керівництво політичною партією;
- в) референдум;
- г) абсентеїзм.

65 Формою конформізму виступає:

- а) політична участь;
- б) політичне відчуження;
- в) політичне функціонування;
- г) політична ідеологія.

66 Підтримка громадянами певних політичних акцій слугує виразом:

- а) політичного функціонування;
- б) політичної участі.

67 Не конвенціональна політична участь – це:

а) незаконна або суперечна загальноприйнятим політичним нормам поведінки;

б) поведінка згідно існуючого законодавства або загально-прийнятих форм виразу інтересів та впливу на владу

68 Формою безпосередньої участі особистості в політиці виступають:

- а) парламент;
- б) політична партія;
- в) вибори;
- г) органи місцевого самоврядування.

69 Політична участь громадян, яка носить примусовий характер, супроводжується страхом, впливом традицій, адміністративними заходами, називається:

- а) ангажована;
- б) мобілізована;
- в) автономна.

70 Для компетентних критиків притаманно:

- а) цікавитись політикою і приймати активну участь в ній;
- б) цікавитись політикою, але не приймати участі в ній;
- в) цікавитись політикою через відразу до неї.

71 Авторитет вважається:

- а) ресурсом влади;

б) мотивом влади;

в) об'єктом влади

72 *Ознакою кризи політичної влади є:*

а) вузькість сфери політичного регулювання;

б) зміцнення легітимності влади;

в) моноцентризм державної влади;

г) опора на значний за чисельністю та впливовий середній клас.

73 *В сучасній Україні найбільш чітко вибудовано вертикаль:*

а) законодавчої влади;

б) виконавчої влади;

в) судової влади.

74 *Опозиційна функція громадських організацій передбачає:*

а) задоволення і захист інтересів та потреб членів організації;

б) підготовка кваліфікованих кадрів;

в) формування відповідальності за свою справу та поведінку;

г) запобігання надмірній централізації та посиленню влади держави

75 *Відносна відстороненість громадських організацій від політики передусім пов'язана з:*

а) наділенням владними повноваженнями;

б) невтручанням держави у діяльність громадських організацій;

в) оволодінням державною владою.

76 *Етична проблема вибору засобів досягнення поставлених цілей повинна розв'язуватися в контексті:*

а) політичних інтегральних установок;

б) співвіднесення вибраних форм політичної боротьби з існуючими у суспільстві нормами гуманістичної моралі;

в) класової, пролетарської моралі.

77 *Етична проблема взаємодії політичних технологів з політиками, яких вони консультують, вимагає:*

а) прагнення технолога отримати високу винагороду за свою працю;

б) встановлення між політиком і консультантом відносин, базованих на довірі;

в) конструювання іміджу політика шляхом оприлюднення його конфіденційним біографічних даних й особливостей психології.

78 *Визначальними ознаками України як держави за Конституцією є:*

а) суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава;

б) суверенна і незалежна, демократична, правова держава із соціально орієнтованою економікою;

в) суверенна і незалежна, демократична, унітарна, правова держава;

г) суверенна і незалежна, демократична, унітарна, правова держава із соціально орієнтованою економікою.

79 *Оберїть найбільш повне визначення державного управлїння:*

а) Державне управлїння – цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених в Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією.

б) Державне управлїння – це цілеспрямована, організаційно-регулююча діяльність держави (через систему її органів і посадових осіб), спрямована на ті сфери і галузі суспільного життя, які вимагають її певного втручання; що в своєму здійсненні опирається на владу – організовану силу суспільства, здатну до примусу; поширює свій вплив на все суспільство, піддаючи управлінській дії його найважливіші явища, процеси і взаємозв'язки; діє системно, поєднуючи функціонування таких структур, як державний апарат управлїння і публічні прояви суспільства.

80 *Особливості державного управлїння становлять:*

а) сприйнятливість до впливу;

б) відкритість («прозорість») державно-управлінських процесів, участь громадян;

в) колективна відповідальність;

г) усі відповіді правильні.

81 *В основі державної влади лежать відносини:*

а) незалежності населення;

б) залежності між людьми;

в) між суб'єктами та державними правоохоронними органами;

г) Кабінетом Міністрів, Верховною Радою і населенням

82 *Виборним державним органом, що може виступати від імені усього народу, є:*

а) Кабінет Міністрів України;

б) Верховна Рада;

в) Прем'єр-міністр та Секретаріат Президента;

г) усі відповіді правильні.

83 *Місцевий референдум:*

а) на місцевий референдум можуть бути винесені питання, віднесені законом до повноважень органів державної влади;

б) форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення;

в) рішення, прийняті місцевим референдумом, не підлягають виконанню на відповідній території;

г) немає правильної відповіді.

84 Загальні збори громадян:

а) форма безпосередньої участі громадян у рішенні питань місцевого значення;

б) рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності;

в) порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом і статутом територіальної громади;

г) усі відповіді правильні.

85 Територіальна громада – це:

а) жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, які є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, які мають один адміністративний центр;

б) жителі, об'єднані спільною площею та спільними інтересами, які направлені на вирішення господарських та інших проблем;

в) жителі, об'єднані місцем проживання в містах і областях України, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями;

г) немає правильної відповіді.

86 Місцеве самоврядування – це:

а) форма організації життєдіяльності колективу, що забезпечує його розвиток при досягненні суспільно значущих цілей;

б) гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України;

в) розвиток відповідальності людини, що досягається за допомогою самоактивізації, організованого саморегулювання;

г) один з атрибутів демократичного устрою суспільства

87 Державно-управлінські відносини:

а) форма суспільної практики, яка реалізує складні види економічної, політичної, ідеологічної та іншої діяльності;

б) це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів;

в) це сфери, галузі економіки, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично або можуть бути вирішені у віддаленому майбутньому;

г) немає правильної відповіді

88 *Визначення типів державно-управлінських відносин дає можливість:*

- а) прогнозувати їх виникнення;
- б) прогнозувати їх розвиток;
- в) здійснювати їх припинення;
- г) усі відповіді правильні.

89 *Формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам:*

- а) предмет системи державного та регіонального управління;
- б) мета адміністративної реформи;
- в) головна потреба громадських об'єднань;
- г) немає правильної відповіді.

90 *Яке співвідношення держави та суспільства:*

- а) між цими поняттями немає суттєвої різниці;
- б) держава є організаційною формою структурно складного суспільства;
- в) держава завжди відіграє деструктивну роль та завжди підвищується над суспільством дані поняття не мають нічого спільного.

91 *Зазначте тип управління, до якого належить управління, пов'язане з поведінкою окремих організацій, соціальних груп:*

- а) політичне управління;
- б) соціальне управління;
- в) економічне управління;
- г) державне управління.

92 *Стратегічне планування – це:*

а) багатоплановий, формально-поведінковий процес, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі частини, та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей;

б) найбільш поширений компонент формального планування і, поряд з управлінням за цілями, є головним управлінським інструментом;

в) адаптивний процес, за допомогою якого здійснюються регулярна розробка та корекція системи досить формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їхнього виконання на основі безперервного контролю та оцінки змін, що відбуваються зовні та всередині підприємства;

г) система зв'язків і відносин, що виникають (зникають) у процесі діяльності підприємства, між існуючими та створюваними (зникаючими) ланками, підрозділами, ступенями системи управління згідно з обраною стратегією розвитку загального управління.

93 *Стратегічне управління – це:*

а) багатоплановий, формально-поведінковий процес, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі частини, та зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей;

б) розподіл робіт в організації між її частинами у такий спосіб, щоб кожна з них набула певної завершеності в межах одного підрозділу;

в) адаптивний процес, за допомогою якого здійснюються регулярна розробка та корекція системи досить формалізованих планів, перегляд змісту заходів щодо їхнього виконання на основі безперервного контролю та оцінки змін, що відбуваються зовні та всередині підприємства;

г) процес поступових, послідовних заходів, незначних реорганізацій, що тривають досить довго

94 *Стратегія – це:*

а) ефективність виробництва та збуту;

б) специфічний управлінський план дій, спрямованих на досягнення встановлених цілей;

в) основа для відповідного рівня цін;

г) правильна відповідь відсутня.

95 *Основне завдання стратегічного планування полягає в:*

а) забезпеченні нововведень та організаційних змін, необхідних для функціонування підприємства та його конкурентоспроможності;

б) перерозподілі управлінських функцій, повноважень, відповідальності;

в) створенні мотиваційної системи для досягнення стратегічних цілей.

96 *Стратегічне планування на відміну від стратегічного управління є процесом:*

а) організаційним;

б) психологічним;

в) довгостроковим;

г) аналітичним?

97 *Публічна сфера – це система:*

а) економічної та соціальної;

б) політичної та економічної;

в) соціальної та політичної;

г) усі відповіді правильні

98 *Публічна сфера – це система:*

а) соціальних взаємозв'язків, що об'єднує всі елементи суспільного життя;

б) основних напрямків економічного та соціального розвитку країни;

в) взаємовідносин публічної влади та органів місцевого самоврядування;

г) методів і принципів реалізації соціальної політики

99 До ознак громадянського суспільства науковці відносять такі:

а) наявність публічного простору, засобів комунікацій;

б) організацію публічного життя вільних і рівноправних громадян, права яких захищені Конституцією;

в) наявність незалежних від держави добровільних асоціацій і кооперація та солідарність між населенням;

г) усі відповіді правильні.

100 Основною ознакою дієвості громадянського суспільства є:

а) діяльність органів публічної влади щодо розвитку публічної сфери;

б) забезпечення прав і свобод людини та признання їх загальнолюдською цінністю;

в) планування діяльності громадських організацій;

г) усі відповіді правильні.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

---

1. Атрибутивні та функціональні особливості публічної сфери в Україні.
2. Взаємодія політики й управління.
3. Відмінності політичних та адміністративних складових у державному управлінні.
4. Напрями гармонізації управління й публічної політики
5. Поняття та сутність влади й владних відносин.
6. Політична влада та її роль у суспільній життєдіяльності.
7. Технологія здійснення політичної влади.
8. Політична влада й управління: сутність і механізми взаємодії.
9. Суть, структура та типи політичних процесів.
10. Політична система сучасного українського суспільства.
11. Політична ідентифікація особистості та її залучення до публічної політичної діяльності.
12. Механізми прийняття політико-управлінських рішень та їх впливи на становлення політики демократичного врядування в Україні шляхом перезавантаження мислення.
13. Політико-адміністративне управління посттоталітарного суспільства: ревізія традиційних функцій держави.
14. Сучасні модернізаційні реформи в контексті політико-адміністративної взаємодії.
15. Політичний процес та функції в ньому політичних партій.
16. Сутність політичних партій, їх роль у державному управлінні.
17. Участь політичних партій у політико-управлінській діяльності держави.
18. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями як необхідна умова зміцнення демократичних засад політики й державного управління.
19. Форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями.
20. Цінність у системі державного управління: категоріальний аспект.
21. Політична відповідальність як ціннісний пріоритет політико-управлінських відносин у сучасній Україні.
22. Людина як первинний об'єкт і суб'єкт політико-владних відносин.
23. Напрями впливу людини на політику й державне управління.
24. Гуманістичний зміст політики й державного управління.

25. Застосування психологічного консультування в політичній та управлінській сфері як чинник підвищення ефективності управлінської діяльності.

26. Технології системного підходу в контексті процесу взаємодії політики й управління.

27. Становлення та розвиток теорії модернізації управління в суспільно-політичній думці.

28. Сутність та основні характеристики політичної модернізації управління в сучасному інформаційному суспільстві.

29. Модернізаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх розв'язання в кризовий період.

30. Поняття та зміст стратегічного планування й управління в державному управлінні.

31. Характеристика процесу та технології стратегічного планування й управління.

32. Особливості реалізації процесу стратегічного планування й управління.

33. Соціетальна ідентичність та її вплив на політику й державне управління.

34. Моніторинг соціетальних змін в українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

---

1. Закон України про об'єднання громадян // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 34.
2. Концепція взаємодії держави і громадянського суспільства / Ін-т громадян. сусп-ва, 2005. – Режим доступу : www.csi.org.ua
3. Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовт. 2004 р. № 1378. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control
4. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листоп. 2007 р. № 1035-р. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control
5. Про підвищення ефективності системи державної служби : Указ Президента України від 11 лют. 2000 р. № 208/2000 // Уряд. кур'єр. – 2000. – 15 лют. – № 28. – С. 5.
6. Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні : Указ Президента України від 14 квіт. 2000 р. № 599 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 16. – С. 63–69.
7. Про Комплексну програму підготовки державних службовців : Указ Президента України від 9 листоп. 2000 р. № 1212/ 2000 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 46. – Ст. 1982.
8. Про Концепцію адаптації інституту державної служби до стандартів Європейського Союзу : Указ Президента України від 5 берез. 2004 р. № 278/2004 // Уряд. кур'єр. – 2004. – 5 берез. – № 273.
9. Аболіна Т. Етичні норми і цінності: проблема обґрунтування / Аболіна Тетяна Георгіївна, Єрмоленко Анатолій Миколайович, Кисельова Оксана Олександрівна, Малахов Віктор Аронович ; Ін-т філософії НАН України ім. Г. Сковороди. – К., 1997. – 144 с.
10. Афонін Е. А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович. – К. : НАДУ, 2006.
11. Афонін Е. А. Психокультура України: «помаранчевий перехід» / Е. А. Афонін, О. А. Донченко, В. О. Антоненко // Соціальна психологія. – 2006. – № 4. – С. 77-93.
12. Афонін Е. Соціокультурна взаємодія як чинник інтеграційних процесів у світі // Розвиток суспільства : монографія / Е. Афонін,

А. Мартинов ; за заг . ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2004. – С. 82-103.

13. Афонін Е. А. Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз) / Е. А. Афонін, А. М. Бандурко, А. Ю. Мартинов. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2002. – 352 с.

14. Афонін Е. А. Соціетальний чинник політичної модернізації / Е. А. Афонін, А. Ю. Мартинов // Укр. соціум. – 2008. – № 3. – С. 110-123.

15. Бабінський Г. Цінності громадянського суспільства і моральний вибір: український досвід / Бабінський Грегор, Бекешкіна Ірина Ериківна, Білий Олег Васильович, Гронке Горст, Єрмоленко Анатолій Миколайович, Іванова-Георгієвська Неллі Адольфовна / Міжнар. фонд «Відродження» ; Ін-т лібер. сусп-ва ; Ін-т філософії ім. Григорія Сковороди НАН України ; Філосо. ф-т Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка ; Кант. т-во в Україні ; Укр. феноменолог . т-во / Анатолій Миколайович Єрмоленко (відп. ред.), Оксана Олександрівна Кисельова (відп. ред.). – К. : Етна-1, 2006. – 268 с.

16. Бакуменко В. Аналіз та оцінювання стану адміністративного реформування в Україні / В. Бакуменко, С. Кравченко, Л. Штика // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 4. – С. 5-19.

17. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики / В. Д. Бакуменко. – К. : Вид-во У АДУ, 2000. – 328 с.

18. Бідзюра І. П. Філософія системних реформ в Україні на рубежі століть : монографія / І. П. Бідзюра. – К. : ТОВ «Навч. кн.», 2005. – 188 с.

19. Валєвський О. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства / О. Валєвський. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 217 с.

20. Государственная политика и управление : учебник : в 2 ч. Ч. 1. Концепции и проблемы государственной политики и управления / под. ред. Л. В. Сморгунова. – М. : Рос. полит. энцикл. (РШССПЭР), 2006. – 384 с.

21. Возняк С. Духовні цінності українського народу / С. М. Возняк, В. І. Кононенко, І. В. Кононенко, В. В. Луць, В. П. Москалець / Прикарпат. ун-т ім. Василя Стефаника. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 293 с.

22. Гонюкова Л. Громадсько-політичні об'єднання як суб'єкти політичного процесу : конспект лекцій / Л. Гонюкова. – К. : НАДУ, 2007. – 66 с.

23. Громадські організації в Україні : нормативно-правове регулювання / упоряд. О. М. Роїна. – К. : Вид-во КНТ, 2007. – 144 с.

24. Громадянське суспільство в Україні. Аналітичний звіт. – Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org>

25. Дафт Р. Л. Менеджмент : пер. с англ. / Р. Л. Дафт. – СПб. : Изд-во «Питер», 2000. – 832 с.

26. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2002. – 352 с.

27. Державне управління : словник-довідник / уклад. : В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко, І. М. Вазар ; за заг. ред. В. М. Князєва, В. Д. Бакуменка. – К. : Вид-во У АДУ, 2002. – 228 с.

28. Держава і громадянин: шлях до співпраці : наук.-метод. матеріали з питань організації громадських слухань / уклад. : Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 84 с.

29. Демократичні цінності, громадянське суспільство і держава: Матеріали XIII Харків. міжнар. Сквородинівських читань, м. Харків, 30 вересня-1 жовтня 2005 р. / Харків. міське т-во «Філософська освіта» ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; Харків. економіко-правовий ун-т ; Нац. ун-т внутрішніх справ / О. М. Кривуля (голова ред. кол.). – Х. : ТОВ «ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС», 2005. – 328 с.

30. Духовні цінності в сучасному інформаційному суспільстві : Матеріали наук.-практ. конф. / Нац. акад. держ. упр. ; Центр перспект. соц. дослідж. М-ва праці та соц. політики України та НАН України / М. М. Єрмошенко (ред. кол.), Л. І. Буряк (упоряд.). – К. : НАДУ, 2007. – 128 с.

31. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003.

32. Зелена книга. Реформа публічної адміністрації в Україні / Нац. рада з питань держ. упр. та місц. самоврядування, 22 черв. 2006 р. ; Концепція реформування публічної адміністрації в Україні / Центр політ.-прав. реформ. – Режим доступу : www.pravo.org.ua

33. Зінкевічус В. О. Управління персоналом: особливості застосування принципів менеджменту на державній службі / В. О. Зінкевічус, С. К. Фурман, С. К. Хаджирадєва. – Х. : Вид-во ХарРІДУ «Магістр», 2004. – 124 с.

34. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. / Л. М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.

35. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні / В. М. Козаков. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 284 с.

36. Кин Дж. Демократия и гражданское общество : пер. с англ. / Дж. Кин. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 400 с.

37. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження : монографія / С. О. Кравченко. – К. : НАДУ, 2008. – 294 с.

38. Крюков О. І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення : монографія / О. І. Крюков ; наук. ред. Е. А. Афонін. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 250 с.

39. Логунова М. Соціально-психологічні чинники культури державного управління / М. Логунова // Вісн. У АДУ. – 2000. – № 3. – С. 295-303.

40. Логунова М. М. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : метод. матеріали для слухачів заочної форми навчання / М. М. Логунова. – К. : Вид-во НАДУ, 2007.

41. Логунова М. М. Політична етика: опорний конспект лекцій до навчального курсу / М. М. Логунова. – К. : НАДУ, 2008.

42. Лавриненко О. Діалектика моралі і політики / О. Лавриненко // Соціальна психологія : спец. вип. – 2007. – С. 30-37.

43. Малько А. В. О некоторых чертах модернизационных процессов в современных условиях / А. В. Малько // Государство и право. – 2004. – № 3. – С. 23-31.

44. Маруховський О. Сутність концепції демократичної участі / О. Маруховський // Політ. менеджмент. – 2006. – № 1 (16). – С. 73-85.

45. Московичи С. Машина, творящая богов : пер. с фр. / С. Московичи. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560 с.

46. Найдорф М. Введение в теорию культуры: Основные понятия культурологии / М. Найдорф. – Одесса : Друк, 2005. – 192 с.

47. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков. – К. : У АДУ. – 1998.

48. Оболенський О. Ю. Теорія системного підходу в державному управлінні / О. Ю. Оболенський // Вісн. У АДУ. – 1996. – № 3. – С. 151-158.

49. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори / Х. Ортега-і-Гассет. – К., 1994. – 284 с.

50. Пірен М. І. Основи політичної психології : навч. посіб. / М. І. Пірен. – К. : Міленіум, 2003. – 418 с.

51. Політичні партії в Україні : інформ.-довід. вид. (друге доповнене) / редкол. : Я. В. Давидович (голова ред. кол.), В. О. За вальєвська, О. С. Вишневська та ін. – К. : Атіка, 2005. – 440 с.

52. Політичні інститути та процеси в умовах трансформації українського суспільства / за заг. ред. А. Пойченка, В. Ребкала. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006.

53. Политико-административное управление : учебник / под. общ. ред. В. С. Комаровского, Л. В. Сморгунова. – М. : Изд-во РАГС, 2004. – 496 с.

54. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в умовах політичної модернізації : навч. посіб. / за ред. Е. А. Афоніна, Ю. С. Ганжурова, В. В. Лісничого, О. В. Радченка. – К. : Парлам. вид-во, 2008. – 410 с.

55. Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: держава і політика / А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина, В. Харченко. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Ельба, НікаЦентр, 2003. – С. 129-161.

56. Політична аналітика в системі публічного управління : навч. посіб. / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Сьомін, О. Р. Титаренко та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна. – К. : НАДУ, 2008. – 284 с.

57. Почепцов Г. Г. Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента / Г. Г. Почепцов. – К. : АДЕФ – Украина, 1997. – 140 с.

58. Политическое управление и публичная политика XXI века: Государство, общество и политические элиты / редкол. : О. В. Гаман-Голутвина (отв. ред.) и др. – М. : Рос. ассоциация полит. науки (РАПН) ; Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2008. – 408 с.

59. Політичні інститути в процесі реформування системи влади : навч.-метод. посіб. / за ред. В. А. Ребкала, Л. Є. Шкляр. – К. : Вид-во НАДУ ; Міленіум, 2003. – 172 с.

60. Проблеми і перспективи України : аналітичні матеріали : наук.-метод. посіб. / кол. авт. : В. Д. Бакуменко, Н. В. Грицяк, О. П. Губата ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, Ю. П. Сурміна, Л. Г. Штики. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 180 с.

61. Рой О. М. Исследования социально-экономических и политических процессов / О. М. Рой. – СПб. : Питер, 2004. – 320 с.

62. Соціокультурні ідентичності та практики / за ред. А. Ручки. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2002. – 315 с.

63. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденція, український досвід / за ред. В. В. Танчера, В. П. Степаненка. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004.

64. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 750 с.

65. Телешун С. О. Державний устрій України: проблеми політики, теорії і практики / С. О. Телешун. – Івано-Франківськ : Лілея – Н В, 2000. – 344 с.

66. Токовенко В. В. Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємовідносин та оптимізація взаємодії / В. В. Токовенко. – К. : У АДУ, 2001. – 256 с.

67. Усаченко Л. М. Форми та методи управління – важлива складова розвитку взаємовідносин органів державної влади України з неурядовими організаціями : монографія / Л. М. Усаченко. – Х. : Вид-во ХУУП, 2007. – С. 176.

68. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями : монографія / Л. М. Усаченко. – Х. : Вид-во ХУУП, 2008. – С. 343.

69. Усаченко Л. М. Громадські ради як одна з найважливіших форм співпраці органів державної влади з неурядовими організаціями / Л. М. Усаченко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. ХарРІДУ НАДУ. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. – Вип. № 2 (21). – С. 94-101.

70. Шахов В. А. Державно-владні відносини : навч.-метод. посіб. / В. А. Шахов. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 81 с.

71. Шрейдер Ю. Ценности, которые мы выбираем : Смысл и предпосылки ценностного выбора / Ю. А. Шрейдер ; Рос. акад. наук. – М. : Эдиториал УССС, 1999. – 206 с.

72. Шендрик А. И. Теория культуры : учеб. пособие для вузов / А. И. Шендрик. – М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Единство, 2002. – 519 с.

СЛОВНИК БАЗОВИХ ТЕРМІНІВ

Абсентеїзм – ухилення громадян, які мають виборче право, від участі у виборах.

Авторитарія – система правління, за якої необмежена верховна влада у державі належить одній особі й не контролюється представницькими органами.

Авторитаризм – державний устрій, характерними ознаками якого є режим особистої влади, відсутність демократичних інститутів, диктаторські методи правління.

Авторитет влади – одна з форм легітимного здійснення влади. Це якість, яку може мати або не мати суб'єкт влади.

Адміністративний контроль – нагляд місцевих державних адміністрацій та відповідних органів виконавчої влади за законністю діяльності органів місцевого самоврядування, який здійснюється в межах, визначених законом.

Активність політична – одна з форм суспільної активності, діяльність соціальних суб'єктів, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів. Політична активність властива як індивідам, так і масам, буває усвідомленою і стихійною.

Амбівалентність політична – двоїстість чуттєвих переживань, котра виражається у тому, що один і той самий об'єкт викликає в людини одночасно два протилежних почуття, тобто неоднозначність у ставленні людини до навколишнього середовища і визначені системи цінностей.

Аполітичність – ухилення від участі у політичному житті.

Вибори – спосіб формування органу державної влади, органів місцевого самоврядування або наділення повноваженнями їх посадової особи шляхом голосування уповноважених на те осіб і визначення результатів такого голосування встановленою більшістю голосів цих осіб за умови, коли на здобуття кожного мандата мають право балотуватись два і більше кандидати.

Виборча система – сукупність правил і законів, що забезпечують певний тип організації влади, участь суспільства у формуванні державних представницьких, законодавчих, судових і виконавчих органів, вираження волі тієї частини населення, яка за законодавством вважається достатньою для визнання виборів легітимними.

Влада – 1) центральне, організаційне й регулятивно-контрольне начало політики, здатність, право і можливість суб'єкта політики нав'язувати власну волю, розпоряджатися іншими людьми, суспільними

групами, державами за допомогою авторитету, закону, примусу тощо;
2) система керівних (державних) органів.

Волюнтаризм – 1) напрям політичної свідомості, який розглядає людську волю, суб'єктивізм як головний чинник політики; 2) політична діяльність, зумовлена передусім суб'єктивною волею керівних осіб і лідерів панівних політичних угруповань.

Вотум – рішення, прийняте голосуванням. У парламентській практиці часто виражає довіру чи не довіру урядові.

Вплив політичний – дія (або утримання від дії) суб'єкта політики щодо інших суб'єктів або суспільства в цілому з метою реалізації власних цілей і політичних програм.

Геополітика – політична доктрина, яка надає переважного значення в обґрунтуванні політики зовнішнім чинникам.

Глобалізм – стиль у політиці, за якого певне питання розглядається і вирішується у контексті загальнолюдських проблем, що потребують для свого розв'язання спільних зусиль.

Громадянство – формально зафіксований правовий зв'язок людини з державою, який передбачає певну сукупність взаємних прав та обов'язків.

Громадянське суспільство – сфера політичних відносин у суспільстві (економічних, духовних, релігійних, приватних, сімейних та ін.) галузь самовияву інтересів і волі вільних індивідів. У демократичних системах громадянське суспільство зумовлює і визначає сферу діяльності держави та її органів.

Громадські організації – добровільні об'єднання громадян, які сприяють розвиткові їхньої політичної, трудової активності й самодіяльності, задоволенню і захисту їхніх багатогранних інтересів і запитів, діють відповідно до завдань, цілей, закріплених у їхніх статутах.

Демагогія – облудні гасла, нездійсненні обіцянки, викривлення фактів, використовувані політичними лідерами або угрупованнями для досягнення власних цілей, переважно здобуття або утримання влади, маніпулювання свідомості мас.

Демократія – форма політичної організації суспільства, яка визначає джерелом влади народ, його право вирішувати державні справи, водночас захищаючи громадянські права і свободи.

Демократизація – втілення демократичних принципів у організації суспільства.

Діяльність політична – невід'ємна складова загальної людської діяльності, специфічна сутність, якої полягає в сукупності дій окремих індивідів і великих соціальних груп, спрямованих на реалізацію їхніх

політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади.

Діяльність управлінська – сукупність дій суб'єкта управління (керівника, апарату управління), направлена на зміну об'єкту управління в заданому напрямі. Включає: постановку мети, збір і аналіз інформації, оцінку проблемної ситуації, організацію системи управління, підготовку і ухвалення управлінських рішень, оцінку ефективності управління, здійснення функцій соціального контролю.

Екстремізм – схильність до крайніх політичних поглядів (як «правих», так і «лівих»), прибічники яких вдаються до радикальних (у тому числі насильницьких, терористичних) засобів з метою загострення політичної ситуації, дестабілізації політичного життя.

Електорат – сукупність громадян, яким надано право брати участь у виборах певного органу, політичної партії чи конкретної особи.

Задача управління – предмет рішення, що припускає необхідність дій по перекладу об'єкту управління в інший стан.

Закономірності управління – об'єктивні, необхідні, стійкі і істотні відносини, зв'язки, що визначають розвиток і функціонування систем управління.

Закони науки управління – загальні, істотні і необхідні зв'язки явищ, що вивчаються наукою управління. Закони науки управління виражають найважливіші внутрішні риси, особливості процесу управління. Наприклад, закон необхідної різноманітності вимагає, щоб різноманітність управляючої системи була не менше різноманітності керованого об'єкту.

Ідеологія – упорядкована, струнка система поглядів, які виражають ставлення до дійсності, цілі й програми, спрямовані на закріплення, розвиток чи зміну суспільних відносин. Як і політика, ідеологія має універсальний характер, тобто охоплює найрізноманітніші галузі думки, діяльності, поведінки, визначає їх спрямованість, цілі й засоби.

Імідж політичний – образ, що цілеспрямовано формується й покликаний справити емоційно-психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, політичної реклами і т. ін. Населення формує своє уявлення про політика не на підставі безпосередніх контактів, як при звичайному знайомстві, а на основі його символічних уявлень в межах суспільних комунікацій.

Інаугурація – урочиста церемонія вступу на посаду глави держави або посвячення в сан.

Інтрига політична – збіг у часі і просторі низки різнопорядкових політичних подій і процесів, який завдає якісно новий напрям розвитку політичної ситуації. Як правило, вона є результатом цілеспрямованих

зусиль гри політичних сил або окремих політичних діячів для досягнення власних політичних цілей.

Квота – мінімум голосів, необхідних для отримання на виборах депутатського мандату.

Клерикалізм – політична течія, спрямована на посилення впливу релігії та церкви на всі сфери суспільного життя.

Коаліція – союз політичних партій або угруповань, створений на добровільних засадах для спільної участі у виборах або створення спільного (коаліційного) уряду.

Комюніке – офіційне повідомлення про хід і наслідки переговорів між державними і громадськими діячами, делегаціями у міжнародних відносинах.

Консенсус – політичні та практичні позиції, ідеї, питання, які дають змогу різним політичним силам, суб'єктам політики під час переговорів досягти згоди, взаємоприйнятних рішень, встановити взаєморозуміння і взаємодію.

Консерватизм – політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, що орієнтується на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Конфедерація – союз суверенних держав, об'єднаних спільними керівними органами, створений для певних цілей, зокрема координації дій у сфері політики (переважно у зовнішньополітичних і військових справах).

Конформізм – згода, примирення, пристосовництво до різних думок і позицій, пасивне сприйняття існуючого ладу, панівних тенденцій, брак власної позиції у політиці.

Корупція – злочинна діяльність щодо використання посадовими особами довірених їм прав і владних можливостей з метою власного збагачення. Типові вияви – підкуп чиновників, політичних діячів, хабарництво, протекціонізм.

Легітимація – процедура суспільного визнання, пояснення і виправдань якоїсь дії особи, факту. *Л.* Не означає юридично оформленої законності й цим відрізняється від легалізації.

Лібералізм – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва і демократичних свобод.

Лідер політичний – глава держави, керівник політичної партії, громадської організації, народного руху тощо, який має високий авторитет, реальну владу і здатний здійснювати її задля розв'язання соціальних і політичних завдань.

Лідер управління – людина, здатна висувати продуктивні цілі розвитку, знаходити оптимальні шляхи їх досягнення і об'єднувати різних людей в соціальні організації для вирішення загальних задач, максимально використовувати творчі можливості як своєї особи, так і оточуючих його людей, зокрема талановитих, обдарованих, неординарних.

Люмпени – декласовані й деморалізовані верстви населення, які опинилися на «дні» суспільства й нездатні до самостійного організованого руху, хоча висуюють завищені соціальні вимоги й претензії.

Люмпенізація – процес втрати якимось класом, соціальним прошарком характерних рис, перехід в нижчий соціальний статус. *Л.* здебільшого супроводжується втратою професіоналізму та соціальної ініціативи, безробіття, правовим нігілізмом, зниження рівня культури.

Масова свідомість – один із видів суспільної свідомості, конкретна форма її реалізації. Функціонує як на груповому, так і на індивідуальному рівні. Характеризується збігом у певний момент і за певних умов основних компонентів свідомості великої кількості різних суспільних груп. У М. с. дістають відображення знання, уявлення, норми, цінності, які поділяють маси і які вироблені в процесі спілкування, спільного сприйняття соціально-політичних реалій, інформації тощо.

Монархія – форма правління, за якої верховна державна влада цілком або частково зосереджена в руках однієї особи і передається у спадок. Розрізняють М. Абсолютну (необмежену) – Саудівська Аравія, Оман; конституційну (обмежену) – Бельгія, Данія; виборну – Малайзія, Бутан; теократичну – Катар, Бахрейн.

Націоналізм – 1) світогляд і система політичних поглядів, яка проголошує пріоритет національних цінностей щодо усіх інших; 2) один з основних принципів державного устрою, коли нація розуміється як одержавлений етнос.

Національна ідея – акумулятор прогресивних національних програм, політичних ідей, гасел, цінностей, рушій національного прогресу, основа національно-визвольних рухів, національної самосуверенізації. Н.І. становить платформу національної ідеології, визначає теоретичні засади національної свідомості.

Національна свідомість – сукупність теоретичних, буденних, масових, елітних, власне національних і зарубіжних ідей, настанов, прагнень, культурних набутоків, які сприяють прогресивному розвитку нації в усіх сферах її функціонування. Н. С. – універсум буття нації. Основні рівні: буденний, теоретичний, політико-державний.

Національні відносини – відносини між різними соціально-етнічними спільнотами, з одного боку, й урядами, державними і політичними організаціями, установами – з іншого.

Нація – 1) історична соціоетнічна, політична, духовна спільнота людей з певною психологією, самосвідомістю, спільними територією, культурою, мовою, економічним життям; 2) сукупність громадян однієї держави.

Обструкція – спосіб вияву протесту, один із методів політичної боротьби, який полягає у спонуканні до зриву засідань або зборів (наприклад, вчинення галасу), щоб не допустити або затримати прийняття небажаного для опозиції рішення, законопроекту тощо.

Органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста.

Олігархія – форма державного правління, за якої політичне і економічне правління здійснюється невеликою групою людей.

Опозиція – 1) протиставлення своєї політики політиці інших політичних сил; 2) виступ проти думки більшості у законодавчих, партійних та інших структурах. Розрізняють опозицію помірковану, радикальну, лояльну, конструктивну, деструктивну (руйнівну).

Опортунізм – політичний курс, який характеризується пристосованістю, безпринципністю, угодовством, зрадою інтересів певної політичної сили чи ідеології.

Охлократія – 1) ситуація заколотів, погромів, безладдя, в якій господарем становища є натовп; 2) влада суспільно-політичних груп, що апелюють до популістських настроїв у їх примітивних, масованих варіантах. Така влада динамічно реагує на суспільні настрої, стереотипи масової свідомості, орієнтується на люмпенізовані та маргінальні верстви, вдається до провокацій для спонукання масових пристрастей і заворушень. Перебування О. у владних структурах спричинює публічний галас, безвихідні ситуації, різні авантюри, бешкети, корупційні скандали. Тому О. – загрозливий політичний феномен, що може призвести суспільство до загальнонаціональної катастрофи.

Паблік рилейнз (public relations, PR) – спеціалізована діяльність державних і громадських організацій, що забезпечує взаєморозуміння і доброзичливість у контактах з масами (публікою), соціальними групами. Реалізується поширенням інформації, що розкриває механізми здійснення влади, контактами, які імітують довіру у взаємовідносинах влади і мас. П. Р. – важлива складова управлінської діяльності, покликана забезпечити взаєморозуміння, довіру між сферою управління і широкими суспільними верствами, соціальним середовищем.

Пацифізм – антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких воєн незалежно від їх характеру й мети.

Плюралізм – система влади, заснована на взаємодії та співпраці основних політичних сил і організацій.

Політика (грец. *politika* – державні й суспільні справи) – організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головню на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб.

Політична доктрина – система настанов, які визначають цілі, що за певних конкретно-історичних умов можуть бути прийняті для реалізації державою, партією чи рухом, а також засоби їх досягнення.

Політична криза – фаза політичного процесу, яка характеризується порушенням політичної стабільності в суспільстві, неможливістю ефективного функціонування політичної системи; гострий, важкий політичний стан суспільства, державно-правової системи, партій.

Політична культура – сукупність соціально-психологічних настанов, цінностей і зразків поведінки соціальних верств, окремих громадян, які стосуються їх взаємодії з політичною владою. П.К. охоплює рівень знань та уявлень про політику, емоційне ставлення до неї, що мотивує політичну поведінку громадян.

Політична система – впорядкована сукупність державних, політичних, громадських організацій та інститутів, сфера політичного життя суспільства. П.С. конкретного суспільства визначається його класовою природою, соціальним ладом, формою правління, типом держави, характером політичного режиму, політико-ідеологічними та культурними відносинами у суспільстві, політико-правовим статусом держави, історичною та національною традиціями політичного устрою.

Політична соціалізація – засвоєння особою соціального й політичного досвіду шляхом включення її у політичну систему, в управління політичними процесами. Найважливішими результатами П.С. є політичні переконання, почуття, цінності й норми політичної діяльності, що роблять суспільство спроможним забезпечити збереження, модернізацію чи зміну політичного режиму.

Політичний режим – сукупність засобів і методів здійснення політичної влади, яка відображує характер взаємовідносин громадян і держави. Визначається способом і характером формування представницьких установ, органів влади, співвідношенням законодавчої, виконавчої і судової влади, центральних і місцевих органів, становищем, роллю та умовами діяльності громадських організацій, рухів, партій,

правовим статусом особи, ступенем розвитку демократичних свобод. Розрізняють демократичні, авторитарні, тоталітарні, ліберальні, диктаторські, фашистські, екстремістські, парламентські, президентські, монархічні, республіканські, надзвичайного правління, абсолютистські та інші П.Р.

Політичні відносини – відносини між суб'єктами політики у процесі здобуття та утримання політичної влади, реалізації інтересів у сфері політики.

Політичні інститути – сукупність суб'єктів, які беруть участь у політичному житті суспільства (органи державного правління, законодавчі, судові органи, політичні партії, рухи, фронти тощо).

Популізм – загравання влади з народом для забезпечення популярності, що характеризується демагогічними гаслами, необгрунтованими обіцянками.

Правова держава – форма організації державної влади, за якої верховенство в усіх сферах життя належить закону. В П.д. всі державні органи й громадяни однаковою мірою відповідальні перед законом; реалізуються всі права людини; здійснюється розподіл влади на (законодавчу, виконавчу, судову).

Самоврядування – надане законом і державною владою право місцевих органів самостійно розв'язувати коло питань, що входять до їхньої компетенції; діяльність щодо реалізації цього права.

Соціалізм – учення про суспільний устрій, для якого характерний підхід до розв'язання всіх соціальних проблем з погляду суспільства як єдиного цілого. Основні тлумачення: 1) марксистське – перша фаза комуністичної формації; суспільство, засноване на загальній власності та засоби виробництва; 2) соціал-демократичне – процес реалізації ідеалів свободи, справедливості, солідарності та інших цінностей; розуміється як вічне завдання.

Суверенітет – незалежність держави, що полягає у її праві на власний розсуд вирішувати свої внутрішні і зовнішні справи, без втручання будь-якої іншої держави. С. народу – визнання всіх громадян країни джерелом політичної влади. С. особи – право керуватися власними інтересами у взаємовідносинах з іншими політичними суб'єктами.

Теократія – форма державного правління, за якої політична влада належить духівництву або главі церкви.

Терор – особлива форма політичного насильства, що супроводжується жорстокістю, цілеспрямованістю та удаваною ефективністю. Широко використовується як засіб політичної боротьби в інтересах держави, організації чи певної групи осіб. Головний елемент Т. Як

метод політичної боротьби у мирний і воєнний час; індивідуальний, організований Г. і Т. як політику держави; Т. як метод внутрішньо-політичної боротьби і міжнародні терористичні акти.

Технократія – соціологічна концепція, за якою керівною силою суспільства є науково-технічна інтелігенція.

Тоталітаризм – політичний устрій, за якого державна влада здійснює повний контроль за всіма сферами життя суспільства. Характерні ознаки: відсутність демократичних свобод, громадянського суспільства, насильство, терор влади проти народу, наявність єдиної державної ідеології, обов'язкової для всіх громадян.

Унітарна держава – єдина неподільна держава, яка не має у своєму складі інших державних утворень (наприклад, автономій), в якій функціонують єдині система права та конституція.

Управління – процес посиленої дії суб'єкта управління на об'єкт для забезпечення його ефективного функціонування і розвитку.

Фашизм – правоекстремістська політична течія та ідеологія, що спирається на войовничий антидемократизм, расизм, шовінізм, доведені до істерії, на звеличування тоталітарної держави, обстоювання сильної, авторитарної партії, що забезпечує абсолютний контроль над людиною і державою.

Фундаменталізм – радикальне і войовниче неприйняття принципів, форм і цілей будь-якої модернізації, обстоювання традиційних життєвих і світоглядних форм.

Харизматичний лідер – громадсько-політичний діяч, ватажок, вождь, авторитет якого ґрунтується на вірі громадян у його надприродні, видатні здібності, виняткові якості, непогрішність, святість.

Шовінізм – крайній вияв націоналізму, що полягає у надмірному звеличенні своєї нації, наданні їй винятковості, робить ставку на гноблення, поневолення «малих» народів, таврування їх за прихильність до своєї культури.

ДЛЯ ПОТАТОК

Навчальне видання

**С. П. Тимофєєв
О. М. Штирєв
В. І. Андріяш**

ПОЛІТИКА І УПРАВЛІННЯ

Навчально-методичні рекомендації

Випуск 236

Редактор, технічний редактор *Ю. Рябова*. Комп'ютерна верстка *Ю. Бойченко*.
Друк, фальцювальню-палітурні роботи *С. Волинець*.

Підп. до друку 04.09.2015 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Умовн. друк. арк. 5,35. Обл.-вид. арк. 2,41.
Тираж 50 пр. Зам. № 4707.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.
